

Bakalářská práce

Soubor šperků a objektů inspirovaných těžbou v severních Čechách

Studijní program:

B0212A270001 Návrhářství

Autor práce:

Eliška Zieglerová

Vedoucí práce:

doc. Ludmila Šikolová, M.A.

Katedra designu

Liberec 2023

Zadání bakalářské práce

Soubor šperků a objektů inspirovaných těžbou v severních Čechách

Jméno a příjmení:

Eliška Zieglerová

Osobní číslo:

T20000232

Studijní program:

B0212A270001 Návrhářství

Zadávací katedra:

Katedra designu

Akademický rok:

2022/2023

Zásady pro vypracování:

1. Rešerše na téma povrchové doly a zasažená krajina.
2. Výtvarné návrhy a skici objektů a šperků.
3. Výběr technologie a materiálu.
4. Realizace vybraných objektů a šperků.
5. Fotodokumentace.

Rozsah grafických prací:

Rozsah pracovní zprávy:

Forma zpracování práce:

Jazyk práce:

tištěná/elektronická

Čeština

Seznam odborné literatury:

ŠTÝS, Stanislav. Proměny Mostecka. Most: Statutární město Most, 2012. ISBN:9788026054115

WIEDEMANN, Andeas. "Pojď s námi budovat pohraničí!" Osídlování a proměna obyvatelstva bývalých Sudet 1945-1952. Praha: Prostor, 2016. ISBN:9788072603374

MACH, Karel. DVOŘÁK, Zdeněk. BORŠIOVÁ, Jana. VANÍKOVÁ, Anna. VANÍK, Jiří. Radovesická Výsypka. Bílina: Bílinská přírodovědná společnost, Bílinská přírodovědná společnost z.s, 2022. ISBN:9788090573956

Vedoucí práce:

doc. Ludmila Šikolová, M.A.

Katedra designu

Datum zadání práce:

4. října 2022

Předpokládaný termín odevzdání: 2. června 2023

L.S.

doc. Ing. Vladimír Bajzík, Ph.D.
děkan

Ing. Renata Štorová, CSc.
vedoucí katedry

V Liberci dne 3. dubna 2023

Prohlášení

Prohlašuji, že svou bakalářskou práci jsem vypracovala samostatně jako původní dílo s použitím uvedené literatury a na základě konzultací s vedoucím mé bakalářské práce a konzultantem.

Jsem si vědoma toho, že na mou bakalářskou práci se plně vztahuje zákon č. 121/2000 Sb., o právu autorském, zejména § 60 – školní dílo.

Beru na vědomí, že Technická univerzita v Liberci nezasahuje do mých autorských práv užitím mé bakalářské práce pro vnitřní potřebu Technické univerzity v Liberci.

Užiji-li bakalářskou práci nebo poskytnu-li licenci k jejímu využití, jsem si vědoma povinnosti informovat o této skutečnosti Technickou univerzitu v Liberci; v tomto případě má Technická univerzita v Liberci právo ode mne požadovat úhradu nákladů, které vynaložila na vytvoření díla, až do jejich skutečné výše.

Současně čestně prohlašuji, že text elektronické podoby práce vložený do IS/STAG se shoduje s textem tištěné podoby práce.

Beru na vědomí, že má bakalářská práce bude zveřejněna Technickou univerzitou v Liberci v souladu s § 47b zákona č. 111/1998 Sb., o vysokých školách a o změně a doplnění dalších zákonů (zákon o vysokých školách), ve znění pozdějších předpisů.

Jsem si vědoma následků, které podle zákona o vysokých školách mohou vyplývat z porušení tohoto prohlášení.

Poděkování

Děkuji vedoucí práce doc. Ludmile Šíkolové, M.A, za cenné rady a velkou trpělivost při výrobě a zkouškách, i za osobní konzultace. Dále děkuji Ing. Janě Drašarové, Ph.D., za připomínky ke zpracování textové části práce.

Moje poděkování náleží i rodině a blízkým, kteří mi pomohli se sháněním materiálů pro tvorbu, a také Honzovi i mojí sestře Štěpánce, bez nichž bych tuto práci nedovedla ke zdárnému konci. Velkým přínosem pro mě byl i rozhovor s panem Ervínem Šubertem, za což mu rovněž děkuji.

Anotace

Cílem práce sestavit soubor šperků a objektů inspirovanou těžbou uhlí, jejími následky a revitalizací. Součástí práce je upcyklování materiálů s těžbou spojených. Materiály ze severních Čech přetvářím do takzvaných ready-made šperků. Nechala jsem se pohltit životy lidí ze Severních Čech, které byly složité, náročné, těžké a občas i velice komplikovaně ovlivněné těžbou.

Klíčová slova – těžba, objekt, inspirace, autorský šperk, uhlí, ready-made

Annotation

The aim of the work was to be inspired by coal mining, its consequences and revitalization. Part of the work is the upcycling of materials associated with mining. I transform materials from northern Bohemia into ready-made jewelry. I let myself be absorbed by the lives of people from Northern Bohemia, which were complex, demanding and sometimes very complicatedly influenced by mining.

Keywords – mining, object, inspiration, author's jewelry, coal, ready-mad

Obsah

1	Úvod	9
2	Vývoj a území těžby	10
2.1	Původ těžby v severních Čechách	10
3	Přínosy a zápory těžby	12
3.1	Co způsobují tepelné elektrárny	14
3.2	Ti, co věděli	14
3.3	Vesnice v severních Čechách	15
3.3.1	Bourání vesnice v Německu	16
4	Důsledky těžby a rekultivace	18
4.1	Dodnes patrné změny v krajině	20
4.2	Zdravotní a fyzické následky horníků	21
4.3	Zdravotní důsledky	22
5	Vesnice a osady, které ustoupily těžbě	24
5.1	Zmizelé vesnice	25
6	Inspirovací dokumentární práce	29
6.1	Ibra Ibrahimovič	29
6.2	Adam Kössler – zasypaný kostel Věch svatých	30
6.3	Jan Svěrák – Ropáci	30
7	Subjektivní pohledy a životní pocity	32
7.1	Rozhovor s pamětníkem	32
8	Osobní výpověď	34
9	Shrnutí inspirace	35
9.1	Výběr materiálů	36
10	Vypracování šperků a objektů	38
10.1	Řetěz dýchání	38
10.2	Řetěz spalování	40
10.3	Nefunkční objekty	42
10.4	Kolíček na nos	45
10.5	Ocenění za vyšší dobro	48
11	Návrh instalace	52
12	Závěr	53

13	Použité zdroje a literatura.....	54
14	Seznam příloh.....	57
	Příloha 1	58
	Příloha 2	61

1 Úvod

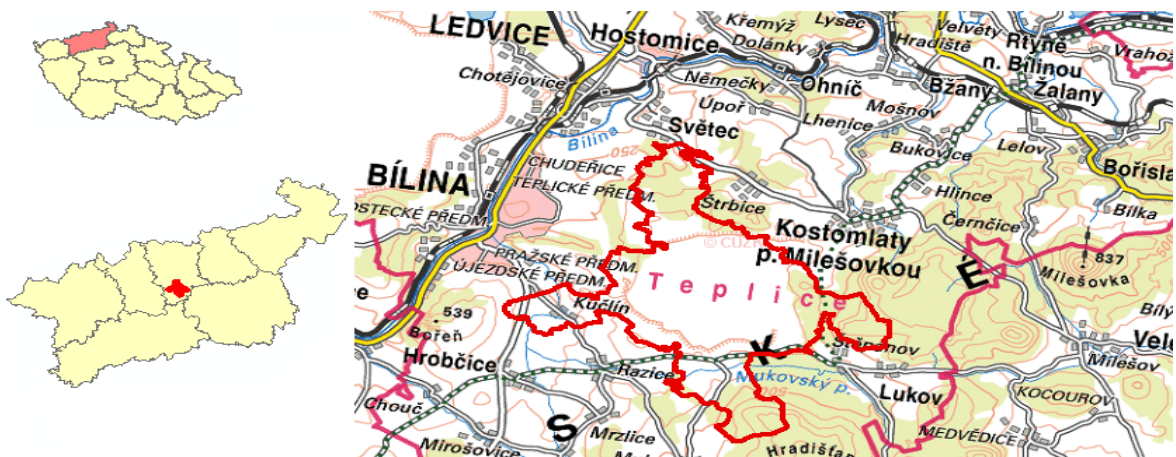
Ve své bakalářské práci se zabývám návrhem kolekce šperků a objektů ve vztahu k tělu, které se pro mě stalo jakousi připomínkou toho, co se děje v mém okolí v souvislosti s těžbou hnědého uhlí. Přípravnou fází práce je rešerše a rozhovor s pamětníkem. Studium zdrojů a následnou výrobou šperků ve vztahu k tělu bych chtěla poukázat na dlouhodobý a vážný problém v severních Čech. Rozhodla jsem se upozornit na cenu, kterou musely severní Čechy zaplatit za elektrickou energii.

Málokdo ví, že při výrobě elektrické energie je ve velkém množství spalován i plyn, ten pomáhá z velké části při spalování uhlí. Právě ceny plynu z velké části určují ceny elektrické energie. Dodnes využíváme hnědé uhlí ve značné množství, a to jak na výrobu technického benzínu, tak v podobě paliva v tepelných elektrárnách. Bez ohledu na to, kolik nás stojí zálohy na elektřinu je důležité poukázat na zásahy do krajiny v podobě bourání celých vesnic, památek a osad. Dlouhá řada objektů musela ustoupit těžbě hnědého uhlí. Vesnice byly zasypány přebytečným materiálem, a na jejich místě vznikla jedna z největších výsypek ve střední Evropě.

Já osobně mám povrchovou těžbu od dětství spojenou se špínou, blátem a prachem. Vybavují se mi těžká vozidla plná špinavého uhlí, která postávají u kraje silnice vedoucí k elektrárně Ledvice. Promítá se mi smutné zaprášené údolí pod Krušnými horami plné smogu a špíny. Vidím statné dělníky, kteří se ztrácí v dálce pod zámek Jezeří, jež vypadá jako pomyslná smutná koruna měsíční krajiny. Každý den odchází se svými tyrkysovými uniformami, dlouhými bundami s logem Severočeských dolů a z jejich úst zní pozdrav „Zdar Bůh“. Slyším obrovská rypadla, která jsou vidět na desítky kilometrů daleko, jak požírají krajinu svými korečky. Všechny velkstroje jsou sestaveny z tisíců součástek větších, než je automobil. Cílem není vyzdvihnout hnědé uhlí jako nějaký drahý šperk, nebo ozdobu. Výsledkem bakalářské práce je soubor šperků a objektů sestavených z materiálů používaných v hnědouhelné pánvi. Téma práce je mi blízké i z rodinných důvodů. Již tři generace naší rodiny pracovaly a stále pracují v hnědouhelných dolech. Je třeba si uvědomit hornické pravidlo – jednou horník, vždycky horník. Horníci jsou rodina bez ohledu na postavení ve společnosti. Pod zemí jsou si všichni rovni. Doły jsou místo, které lidi mění a nic neusnadňuje, žádné chyby neodpouští. Je to místo, kde zemřely stovky lidí. Na takto nebezpečném pracovišti se můžete spoléhat pouze na kamaráda po vašem boku. Nezáleží na jeho věku, barvě pleti či náboženství.

2 Vývoj a území těžby

V této kapitole se budu věnovat povrchové těžbě v severních Čechách, konkrétně se zaměřím na obec Radovesice, na jejímž původním místě se nyní nachází Radovesická výsypka. Ta se stala hlavní inspirací práce Pocházím z Chotějovic. Tato vesnice leží v Ústeckém kraji v okrese Teplice. Tento kraj je celý zasažený těžbou hnědého uhlí. Radovesickou výsypku mám poměrně blízko svého bydliště, proto jsem se jí nechala inspirovat v bakalářské práci. Každodenní realita znečištěného ovzduší, hluku, prachu a umělé krajiny, která celé mé dětství vznikala v blízkosti naší obce, se stala dětskou noční můrou. Každý den navážela obrovská nákladní auta skrývku z povrchových dolů v nekonečném množství. Každý vytěžený metr krychlový při přemístění třikrát nabude na objemu, a tak nám výsypka rostla rychlým tempem. Pamatuji si, jak jsem se jako malá choďovala dívat na naložené vagony s uhlím a počítala nekonečné řady nákladních vlaků vozící přes naši obec uhlí.

Obr. 1 Lokalizace Radovesické výsypky [6]

2.1 Původ těžby v severních Čechách

Hnědé i černé uhlí se řadí mezi sedimentární horniny. Nejčastěji se využívá jako palivo do tepelných elektráren nebo po úpravách jako technický benzín. Jedná se o neobnovitelný zdroj energie a jeho zásoby jsou na našem území již značně omezené. Z geologického hlediska se na území takzvané Mostecké pánve nachází třetihorní propadlina, která se v minulosti zaplňovala sedimenty z jezer a močálů. Plnila se především pískem, jílem a uhlím, ale také biotitem v době před 22 až 17 miliony lety. Tento fakt nám dnes umožňuje na rozsáhlé ploše těžít uhlí. V současné době těžba probíhá formou povrchové těžby uhlí s odstraněním vrchní vrstvy, takzvané skrývky. V minulosti se na tomto území těžilo i hlubinným způsobem. [4]

Historie těžby v severních Čechách je zmapovaná od středověku, již od roku 1403, kdy uhlí využívali hlavně alchymisté a lékárníci. Jako palivo se začalo používat v 16. století. První dochované písemné zmínky hovoří o těžbě takzvaného hořlavého kamene. Díky vzrůstajícím cenám dřeva se těžba postupně rozšiřovala do celého regionu, kde tak začaly vznikat první hlubinné doly. Do té doby zelený zemědělský kraj se postupem času začal měnit na kraj povrchové těžby uhlí.

Díky těžbě zažíval kraj velký rozvoj a postupně se těžba začala mechanizovat, což ne všichni zaměstnanci snášeli dobře. Manuální těžká práce byla postupně nahrazena velkstroji. Na začátku se uhlí těžilo ručně v povrchových jámách pomocí již symbolických nástrojů mlátku a želízka, které se dodnes objevují v heraldikách měst spojených s těžbou v celé České republice. Součástí rozvoje byla i stavba železnice v polovině 19. století. V této době dosáhla výtěžnost uhlí v dolech jednoho milionu tun za rok, o dvanáct let později už to bylo pět milionů tun uhlí ročně. I z tohoto důvodu budu v práci rozebírat těžebním období od 19. do 21. století, kdy došlo k největšímu rozvoji těžby a velké výtěžnosti bez ohledu na její následky. [1]

3 Přínosy a zápory těžby

Při hodnocení přínosů a záporů se budu věnovat již zmíněnému časovému úseku od 19. do 21. století. Povrchová těžba uhlí se ukázala finančně velice výhodná, a tak se rychle začala rozšiřovat po celém území hnědouhelné pánve. Vznikly nové těžební společnosti, například Mostecká společnost pro dobývání uhlí, Severočeská uhelná společnost, Státní doly a Těžařstvo Lomské uhelné doly, což přineslo jak pozitiva, tak i negativa.

Hlavním přínosem byla větší možnost pracovních příležitostí, která je tu dodnes. Horníci získávali při nástupu do zaměstnání spoustu výhod. Měli exkluzivní přístup k nedostatkovému zboží nebo častější dovolenou. Oproti průměrným mzdám dostávali pracovníci až dvakrát vyšší plat. V neposlední řadě patřil mezi bonusy byt nebo vyhnutí se povinné vojenské službě. [5] Dalším přínosem byl velký rozvoj moderní techniky, který značně zrychlil a zjednodušil práci v dolech. V krajině se začaly objevovat velkostroje a nové železnice. V roce 1945 existovalo v prostoru Severočeské hnědouhelné pánve 34 hlubinných dolů a 24 povrchových lomů. Nejznámější doly byly například Důl Grohmann, Hlubina, Kohinoor, Pluto a Svornost, kde celá léta pracoval jednak můj pradědeček, jednak dědeček. V současné době pracuje můj strýc v Severočeských dolech u Bíliny.

Z pohledu dnešních pracovníků se práce v Severočeských dolech značně zjednodušila mechanizací. Vývoj strojů stále pokračuje. Některé součástky jsou nahrazovány stroji s menším hlukem. Největší výhodou, kterou doly stále poskytují, je jistota stálého zaměstnání a práce do budoucna. V mnoha případech jsou to i tři generace jedné rodiny, které pracují na stejném místě. Příjmy a náhrady škod za úrazy na pracovišti se v nedávné době zvedly. Všechny materiály, se kterými je v dolech zacházeno musí po použití k ekologické likvidaci. Dle názoru pracovníků je stále nutné pokračovat v povrchové těžbě uhlí, abychom nemusely získávat elektrickou energii například z jaderných elektráren. Za velký přínos považují i přístup k rekultivaci povrchových dolů. Po uzavření z nich vznikají rekreační střediska a velká jezera. Jedna taková zrekultivovaná krajina se nachází vedle Ústí nad Labem. Rozkládá se zde zrekultivovaný důl, nyní rybník Milada.

Dle mého názoru je v České republice těžba uhlí stále velkým přínosem pro naši ekonomiku. Do budoucna bude tento zdroj jednoznačně potřeba, ale nepřijde mi správné takto ničit naši krajinu. Proč mají trpět lidé v okolí dolů za povrchovou těžbu? Proč se mají nechat dennodenně omezovat špínou a hlukem?

Tím se dostávám ke druhé části kapitoly. Součástí pokroku a výdělku jsou i četná negativa. Kvůli rozrůstající se těžbě začaly zanikat obce, vesnice, osady i památky. Jiné části kraje musely ustoupit těžbě hnědého uhlí, nebo skrývce. Skrývkou rozumíme svrchní vrstvu materiálu, kterou je zapotřebí odstranit před samotnou těžbou uhlí. Skrývky je třeba odstranit mnohdy až desítky metrů a při těžbě je zcela nepotřebná. Naopak překáží a k ničemu se nevyužívá. Tak vznikají právě četné výsypky.

Negativní vlivy má těžba i na samotné pracovníky. Práce byla dobře placená, zato fyzicky náročná. Horníci byli ochotni mnohem více riskovat, a v dolech tak docházelo k četným úmrtím při důlních neštěstích v hlubinných dolech i povrchových lomech. Nejtragičtějším neštěstím se stal výbuch na dole Nelson III, ke kterému došlo 3. ledna 1934. Tehdy z celé odpolední směny, která čítala 150 lidí, přežili výbuch pouze čtyři muži, a to díky včasnému úniku pomocí větrací šachty. Po několika opakujících se nešťastných událostech byl nakonec důl uzavřen a zarděn. Dnes se těmto výbuchům daří zabránit díky moderním technologiím. Ty vyhledávají výdutě pod zemí, které výbuchy způsobují, a zabraňují tak dalším nehodám. [16]

Kvůli mechanizaci a rozvoji techniky přicházeli horníci ve velkých počtech o pracovní pozice a byli čím dál častěji nahrazováni stroji. Masy vytěžené zeminy se kupily na místech bývalých vesnic, zasypávaly celé kostely i školy. Dalším rapidním zhoršením prošlo ovzduší. Začalo přibývat dětí s respiračními onemocněními. Množily se i počty úmrtí v dolech z důvodu zanedbávání předpisů o bezpečnosti. Přibývalo důlních požárů, které stále trvají až do dnešních let. Při studování rešeršních materiálů jsem narazila na velký počet soudních sporů spojených s pracovními úrazy, nebo nemocemi z povolání.

Obr. 2 Hnědouhelný lom Chabařovice těsně před jeho uzavřením v roce 1990. Vpravo stejné území v roce 2005. [10]

3.1 Co způsobují tepelné elektrárny

Samozřejmě žádná z provozovaných elektráren v severních Čechách ve dvacátém století nebyla řádně odsířená. Do ovzduší se každý rok dostalo až jeden milion tun oxidu siřičitého na velice malé ploše. Do plic se zdejšími obyvatelům každý den dostával oxid dusíku, polétavý popílek, těžké kovy a další škodliviny. Situace se začala ve větší míře kontrolovat na začátku dvacátého prvního století po demonstracích za čistý vzduch, ale na odsíření všech těchto elektráren nebyly finanční prostředky. Lidé si začali stěžovat, a tak elektrárny vypouštěly množství popílku a zplodin raději v noci a ranních hodinách. Dodnes si pamatuji, že jsme to vnímali jako samozřejmost. Dodnes od rodičů slyšíme: „Nechod'te v noci ven!“ [17]

3.2 Ti, co věděli

Zdravotníci tehdy znali alespoň část faktů. Věděli o reálných, avšak utajovaných následcích včetně účinků chemikálií a popílku vypouštěného do ovzduší. Viděli to, co nešlo skrývat a popírat. Informace o znečišťujících látkách se postupně, ale s velkým odstupem, dozvídali také školští pracovníci, kteří s malými dětmi každý den chodili na procházky do přírody. Všichni to viděli. Všichni o těchto dopadech na lidské zdraví věděli a ti, co nevěděli, zakusili na vlastní kůži pálení očí, ztížené dýchání, kašel a bolesti v krku. Na základě stížností obyvatel vycházel v denním tisku krátký článek o tom, zda je situace normální a bezpečná, nebo je lepší se zdržovat raději doma a nevětrat. Myslím si, že novinové znění typu: „*Dnes je situace v normě,“ není dostačující.* O množství vypouštěné síry vedoucí úřady obyvatelům každý den lhali. Tvzení, že dnes je situace normální, bylo dostačující. Normou povolené množství však bylo nebezpečné.

Rešerše tématu a zdrojů mě postupně zaváděla do temnějších a šílenějších detailů. Z pohledu dnešní doby se mi zdají nalezené informace opravdu neuvěřitelné. Jak uvádí Státní ústřední archiv, Ústřední výbor komunistické strany Československa, fond 02/1. a. j. 164, sv. 169, bod 5. *Zpráva o zhodnocení příčin a důsledků mimořádné situace v ovzduší v Severočeské hnědouhelné pánvi.* Mimořádné jednání předsednictva Ústředního Výboru Komunistické Strany Československa, dne 16. března. 1981:

„*Ve dnech 20.–25. září 1980 vedla několikadenní teplotní inverze spojená s nadměrným výskytem mlh k poškození ovocných stromů, některých ostatních listnatých stromů a okrasných keřů na území okresů Most, Teplice a Ústí nad Labem. Listy stromů hnědly*

až černaly, některé se kroutily, opadávaly, jiné byly proděravělé. Někde dokonce opadávaly plody ořešáků, hrušní, švestek a jabloní, mnohé zemědělské závody hlásily škody na vinné révě, porostech kukuřice, cukrovky a vojtěšky.“

Samozřejmě detaily o tom, jaké látky se ten týden do ovzduší dostaly, nevěděli ani vedoucí pracovníci. Nejpravděpodobnější uniklou látkou tehdy byl oxid siřičitý, jenž vzniká při zpracování v tepelných elektrárnách. Ovoce a další plody absorbovaly všechny tyto škodliviny, a staly se tak nevhodným ke konzumaci. Dětem však bylo doporučováno, aby jedly více ovoce a hlavně vitamínů, aby byly zdravější a lépe rostly. Hlavním doporučením byl delší pobyt na tavním zdravém vzduchu i přesto, co do něj tehdy unikalo. [18]

3.3 Vesnice v severních Čechách

Hlavní motivací této práce, jak už jsem uvedla v úvodu, je rozhodně Radovesická výsypka (obr. 3), která vznikla kvůli přebytku zeminy z povrchových dolů Bílina. Vznikla tak nyní zatravněná a zalesněná oblast s malými jezírky a na první pohled relativně upravenou krajinou, která pouze svými pravidelnými křivkami připomíná umělé vytvoření. Pod sebou skrývá obce, osady i samoty, například obec Chotovenka, Dřínek, Hetov, Lyskovice, Radovesice nebo kolonii Rosenfeldova. Ty byly původně dopravní křižovatkou, nyní se ale nachází pod navezenou dvacetimetrovou vrstvou skrývky. [20]

Obr. 3 Výsypka Radovesice – oblast bývalých Radovesic [7]

Obr. 4 Původní podoba obce Radovesice [7]

3.3.1 Bourání vesnice v Německu

V nedávné době se do popředí tématu spojeným s bouráním vesnic kvůli elektřině dostala německá vesnice Lützerath. Podobně jako v České republice nemusela zaniknout obec Libkovice, se letos nemusela nutně bourat kvůli těžbě uhlí německá obec Lützerath, která se nachází poblíž Kolína nad Rýnem na samotném okraji dolu. Tento důl vlastní energetická společnost Rheinisch-Westfälische Elektrizitätswerke, dále jen RWE. Pod vesnicí by se dle odhadů mělo nacházet až 1,3 milionů tun uhlí. Vesnici bránilo svými těly tisíce demonstrantů.

Díky českému ekologickému hnutí se u nás více než třicet let vesnice nebourají, ale v Německu je tomu bohužel jinak. Společnost RWE rozhodla o rozšíření hnědouhelného dolu. Avšak tento důl není nutné vytěžit. Povrchový důl obepíná celou vesnici. Kvůli demonstracím společnost RWE nechala odříznout vesnici od jediné příjezdové cesty s komentářem, že už žádné obyvatele nemá, tak není potřeba příjezdové cesty. Podobně jako v Česku se i o osudu německé vesnice rozhodlo dlouhá léta dopředu. Soud již v roce 2013 rozhodl o osudu vesnic, respektive i jejich obyvatelích, které se nacházeli v bezprostřední blízkosti dolu. Sedm měst a vesnic mělo být postupně vyvlastněno a téměř devět set lidí přesídleno. Nakonec bourání uniklo pět osad. Samozřejmě se našlo pár obyvatel, kteří se nechtěli smířit s podmínkami vyvlastnění pozemků, ale soudní spory prohráli, protože podle platného horního práva je možné vyvlastnit majitele pozemků ve chvíli, kdy je v sázce bezpečné zásobování energiemi, a vyvlastnění tím slouží veřejnému prospěchu. Proti hnědouhelnému průmyslu pravidelně protestuje skupina s názvem Ende

Gelände, která formou masivních protestních akcí upozorňuje na problémy a následky spojené s těžbou uhlí. Následující fotografie znázorňuje probíhající protesty proti těžbě hnědého uhlí. [22]

Obr. 5 demonstrace v obci Lützerath [22]

4 Důsledky těžby a rekultivace

Povrchová těžba má za následek nejdrastičtější a nejviditelnější změny v krajině. Dochází nejenom ke stěhování lidí, ale i k odlesňování a ničení biotopu. Narušujeme tak přírodní toky řek i původní procesy v krajině. Mnohdy dochází i ke značnému úbytku zvířat v dané lokalitě, z důvodu zničení jejich přirozeného prostředí a migračních tras. Mnohá zvířata jsou otrávená sloučeninami, jež unikají do vody. Dalším problémem je plavení a čištění uhlí v místních vodách. Při těžbě unikají do podzemních vod sloučeniny, které jsou vedlejším produktem při těžbě uhlí, například síra. Tím je ovlivněna kvalita podzemních vod. Vznikají jezírka kyseliny sírové. Na takto zrekultivovaných vodních plochách se nedoporučuje chov ryb, protože vody mohou být kontaminovány těžkými kovy. Kontaminovaná skrývka se měla využít jako nová zemina pro obohacení půdy. Prvních pár let bylo na Osecku cítit ve víně z nově vystavěných vinic pach uhlí. Ovzduší v celém Podkrušnohoří bylo prosyceno směsí oxidů síry, dusíku a těžkých kovů.

Obr. 6 Pohled na Radovesickou výsypku z přilehlé komunikace

Obr. 7 Pohled z Radovesické výsypky na Bílinu

Obr. 8 Elektrárna Ledvice a hnědouhelné doly, pohled z Radovesické výsypky

Při jednání o budoucnosti severních Čech se rozhodovalo, jak se s povrchovými doly po jejich uzavření naloží. Vznikl plán udělat propojenou kaskádu obrovských jezer, což by zároveň pomohlo kraji v boji proti suchu. V současné době již dvě taková jezera máme, jmenují se Milada a Most.

Mezi další, často opomíjené důsledky, i když nepřímé, se řadí sametová revoluce. V roce 1989 se u nás komplikovala politická situace. Lidé chtěli změnu. Bojovali nejen za svobodu, ale i za dýchatelný vzduch bez škodlivých látek a emisí, a to obzvláště u nás na severu Čech. Chtěli zpátky svou zem. Chtěli dýchatelný vzduch pro sebe a svoje děti. Chtěli nezničenou půdu těžbou, čisté řeky se zdravými rybami. Vlna ekologických protestů a demonstrací pomohla tehdy ke svobodě celému národu a nám

k dýchatelnějšímu vzduchu. Demonstrace za čistý vzduch začaly v Teplicích 11. listopadu 1989. Situace byla tou dobou neúnosná. Smogová situace s barevnými mlhami byla doplněna o zákaz chození dětí do školy. Obyvatelům hrozily trvalé zdravotní následky.

4.1 Dodnes patrné změny v krajině

Při návštěvě města Most jsem pročetla informační brožuru města. Dočetla jsem se v ní, že krajina Mostecká se uzdravuje, máme zde plno zeleně a sportovních ploch. Vzduch je čistší, přibylo volně žijících lesních zvířat, polí i parků. [19]

Oblast v okolí bývalé vesnice Radovesice, na dnešním území Radovesické výsypky, měla velmi pestrou vegetaci. Rozkládaly se zde státní přírodní rezervace jako například Chlomek, Bělák, Vršíček a Kajba. Nacházelo se zde i několik vodních ploch, upozorním na Mlýnský a Bleší rybník v obci Radovesice. Dalšími vodními plochami byla zatopená díla po těžbě vápenců mezi obcemi Radovesice a Dřínek. Později se ale právě voda stala velkým problémem, který bylo třeba co nejrychleji vyřešit. V uměle vytvořené krajině se na ni sice myslelo, ale velice vyumělkovaně, bez sledování historie původního toku a bez ohledu na současný přírodní tok vody. Z tohoto důvodu se nám naskytl pohled do nepřírozně propletené krajiny s umělými vodními toky, svedenými do menších rybníčků. Dnes je celý tento uměle protkaný vodní a zalesněný prostor značený jako neplodná půda. [3]

Výsypka se se svou rozlohou cca 1.200 ha a průměrnou mocností 50 až 70 metrů pyšní titulem největší výsypka Mostecké pánve a je zároveň jednou z největších v Evropě. Od roku 1986 probíhala rekultivace. Ta měla za cíl proměnit krajinu navezené hlušiny v oblast vhodnou k rekreačním účelům, zemědělskému využití a výsadbě lesa. V rámci rekultivace krajina získala tři rozdělené svahy, které by v budoucnu měly sloužit k výsadbě lesa a volným rekreačním aktivitám, jako je například cyklistika.[20] Najdeme zde také dvě studijní plochy pro pozorování mnoha druhů rostlin a zvířat souvisejících s prostředím výsypky. Tyto dvě plochy zůstávají již 25 let bez zásahu člověka. Kvůli nestabilitě terénu se do budoucna plocha nedá využít k zastavění. [7]

Veškeré informace ohledně rekultivace území, které člověk zničil, mě přivádí k myšlence, kolik úsilí, pohonných hmot a elektrické energie, která vzniká pálení uhlí,

bylo potřeba k rekultivaci této krajiny. Dala by se tato elektrická energie zachránit k menší devastaci místo toho, abychom ji pak používali k rekultivace? Rekultivace je v severních Čechách potřeba, neboť zde těžba uhlí způsobila velké zásahy do krajiny.

4.2 Zdravotní a fyzické následky horníků

Již dlouhá léta se objevují nemoci, které souvisí s výkonem povolání v oblasti dolů. Není tajemstvím, že horníci jsou tímto problémem velice zasaženi. Spousta zaměstnanců se kvůli hospodářské krizi bála v minulosti tyto zdravotní problémy hlásit, aby nepřišli o své zaměstnání. Největšími negativy na pracovišti v povrchových dolech bývá nedostatečné odvětrání pracoviště, nevyhovující mikroklimatické podmínky nebo nedostatečné sanitární zázemí. Pracovníci jsou nejčastěji vystaveni nepřiměřenému hluku, nadměrné fyzické zátěži a prašnosti.

Článek z Ministerstva zdravotnictví z roku 2012 poukazuje na nemoci v zaměstnání. Následuje výpis zdravotních následků. Těžba a úprava uhlí může v České republice za 13 % všech profesionálních onemocnění (151 případů). Jedná se také o nemoci periferních nervů z vibrací (149 případů) – v oborech, kde se pracuje s ručními vibrujícími nástroji, nebo nemoci šlach, šlachových pochev, úponů a kloubů z přetěžování končetin (101 případů). V neposlední řadě to byla pneumokonióza (80 případů), která negativně ovlivňuje dýchací cesty. Nedostatečné okysličování krve přitom ovlivňuje výkonnost a kvalitu životního stylu člověka. Odkysličená krev může vést k celkovému napětí, nervozitě i zvýšené agresivitě. Vyšší byla i standardizovaná úmrtnost. Přibývalo zde rizikových těhotenství, samovolných potratů, předčasných porodů, ale i vývojových vad a duševních chorob. [12]

Šokující jsou také údaje o zdravotním stavu dětí. Kojenecká úmrtnost byla mnohem vyšší, než činil republikový průměr. Děti trpěly častějšími problémy v oblasti horních a dolních cest dýchacích, nemocemi trávicí soustavy, kůže a podkožního vaziva, svalové i kosterní soustavy. Komplikované záněty plic nebo záněty středního ucha byly častým dětským onemocněním. Tyto problémy však nepostihovaly pouze děti.

Při dohledávání informací k této kapitole bakalářské práce jsem narazila na zdokumentované soudní spory a rozsudky, které se týkaly zdravotních následků horníků v povrchových i hlubinných dolech. V České republice se tyto problémy nejčastěji řeší

takzvanou náhradou pro zaměstnance, kteří kvůli úrazu nebo zdravotním následkům z povolání o svou pozici přišli. Jedná se téměř o 15 tisíc lidí, jejichž většinu tvoří právě horníci. Tento systém je dle mého názoru značně nedostatečný a velice špatně zorganizovaný.

Nejsmutnějším případem úrazu na pracovišti je pro mě dodnes úraz elektrickým proudem z roku 2018. Tehdejší zaměstnanec dolů Bílina, Zdeněk Tížek, zemřel po zásahu elektrickým proudem při zkratu na vedení, že se mu spolupracovníci snažili pomoci a přispěchal pro něj vrtulník, o tři dny později zemřel.[14] Na vině byla kromě nedbalosti ze strany zaměstnance i nedostatečné vybavení potřebné k vykonávání práce, jako je například nehořlavý oblek. Dodnes v povrchových dolech vznikají četné požáry, které v mnoha případech končí smrtí. V každém takovém případě se nikdo nehlásí k zodpovědnosti, a už vůbec ne k náhradě.

Nejedná se pouze o zdravotní následky přímo spojené s těžbou, ale i s neustálým stěhováním se do jiných vesnic a budování nových domovů, popřípadě dojížděním do zaměstnání. Ve značném měřítku tak klesla efektivita práce a objevilo se zde zvýšené procento psychických onemocnění.

4.3 Zdravotní důsledky

Moje další pátrání vedlo do Státního ústředního archívu, na Ústřední výbor komunistické strany Československa, fond 02/1, a. j. 55, sv. 24, bod 5. Jednání předsednictva. Kvůli neodsíření tepelných elektráren se obyvatelé takto zasažených oblastí potýkali až 80 dnů v roce s dokonce až třináctkrát vyšší denní koncentrací v ovzduší, než tehdy připouštěla norma Evropské hospodářské komise OSN. Důsledky znečištění ovzduší lze dohledat v rozborové zprávě, která popisuje zhoršení životních podmínek v těchto zasažených a znečištěných oblastech. Jedná se přibližně asi o čtyři miliony lidí v ČSSR. Každý den se potýkali s poškozeným životním prostředím a znečištěným ovzduším. Projevilo se to například tím, že obyvatelům těchto oblastí se zkrátila délka života, která mohla být až o čtyři roky kratší než v nezasazených oblastech. Děti trpěly většími výskyty nemocí. Oproti celostátnímu průměru měly prokazatelně opožděný vývoj. Jednalo se o různá kostní zranění a opožděné dospívání, to se zpožďovalo o více než rok oproti jiným lokalitám. Dalším velkým problémem byly nemoci dýchacích cest, a to nejen u pracovníků dolů, ale i u ostatních obyvatel. Pamatuji si, jak jsem v dětství měla

problémy s dýcháním a navštívila jsem Zdravotní ústav se sídlem v Ústí nad Labem Centrum imunologie a mikrobiologie. Po dlouhých šetřeních a testech mi zjistili astma a alergii na prach. Ptali jsme se, co máme dělat, aby se nám dýchalo lépe. Rada od doktora, mimo předepsaných léků, zněla jasně, odstěhujte se.

5 Vesnice a osady, které ustoupily těžbě

Po druhé světové válce nastalo v severních Čechách opětovné osídlování, a to jak ve městech, tak i na venkově. Stavby v okolí Bíliny měly velký zemědělský potenciál, a navíc stály lemoval hranice Středočeského kraje a zároveň hranice s Německem. [21] V 60. letech minulého století se začalo proslýchat, že obec Radovesice bude zasypana a místo ní bude tento prostor využit jako výsypka velkolomu Maxim Gorkij. Tento rozsudek si vyslechly i další obce na tomto území. Obec Radovesice, ve které se nacházela mimo jiné škola, školka i policejní stanice, byla určena k zasypaní do pěti let. Rozhodnutí se tamním občanům opravdu nelíbilo, ale měli pouze dvě možnosti. První možností bylo protestovat. Druhá možnost zahrnovala obec nahradit Radovesicemi novými, které by stály na jiném místě. Sama bydlím ve vesnici, která se původně nazývala Chotovenka. Nyní nese jméno Chotějovice. Všechny pokusy o záchranu vesnic skončily neúspěchem a pro obyvatele bylo vystavěno sídliště Za Chlumem v Bílině, jež v době rozhodnutí o zasypaní nebylo dostavěné a připravené k nastěhování. Rozhodnutím o vybudování výsypky nezmizely jen stavby nebo komunikace, ale také úrodná půda, která byla do té doby zdrojem obživy mnoha lidí ze severních Čech.

Oficiálně obec Radovesice zanikla 15. února 1971, tedy přesně před 51 lety. Na přilehlých loukách se nacházela přírodní rezervace, po které dnes již není ani památky. Jedinou připomínkou vesnice jsou informační cedule lemující nově vytvořenou krajinu. Obyvatelé Radovesic se tehdy dělily na dvě části. První polovina, spíše mladých lidí, se do nových bytů vystavěných u Bíliny těšila. Znamenalo to pro ně novou šanci. Věděli, že dostanou nový čistý byt se splachováním, topením a teplou vodou bez námahy. Avšak druhá polovina to brala tak, že za směšnou částku musí opustit domy, které sami vystavěli a prodat hospodářská zvířata, pro která již na sídlišti nebylo místo. Jednalo se mnohokrát o domy, ve kterém celé rodiny dědily pozemek a žily v nich od narození až do smrti. [7]

Rozsáhlé těžbě muselo ustoupit i původní město Most. Naštěstí se zde uskutečnil v roce 1975 přesun kostela Nanebevzetí Panny Marie, který tak unikl zbourání a nyní stojí nedaleko zrekultivované části jezera Most jako jedna z mála staveb původního města Most.[1] Transport tehdy trval 646 dní a zdolal cestu dlouhou 841 metrů. Tento ojedinělý přesun kostela je zapsán do zlaté knihy Guinnessových rekordů tisíciletí jako nejtěžší předmět přepravovaný po kolejích, protože jeho celková váha činila 12 tisíc tun [13]

5.1 Zmizelé vesnice

Paradoxem zůstává, že to, zda se mají vesnice kvůli těžbě hnědého uhlí bourat či nikoli, je politické téma, které v severních Čechách rezonuje už téměř 70 let. K ochraně vesnic přispívají ekologické územní limity těžby, jež chrání vesnice před zbouráním a poškozením. Hranice dolů musí být dle těchto limitů minimálně 500 metrů od nejbližší vesnice. Bohužel, vzhledem k celosvětové situaci se limity těžby stále nezastavují. Od konce druhé světové války bylo na území severních Čech zbouráno 81 obcí, které stály v cestě těžbě uhlí. V následující kapitole se budu věnovat nešťastným osudům vesnic, jež byly zbourány. V celé kapitole čerpám z historického lexikonu obcí. Situaci velice dobře a přehledně shrnul.

Za komunistického režimu se tamních obyvatel nikdo na nic neptal. Uhlí bylo potřeba stejně tak jako pracovních pozic s ním spojených, a tak se muselo zničit vše, co tomu překáželo. Kvůli těžbě uhlí muselo ustoupit téměř sto obcí. Svě domovy tak muselo opustit téměř 200 tisíc lidí. Na již zmíněném území Radovesické výsypky zaniklo pět obcí, jejíž osudy jsou skryty pod skrývkou a vzpomínky zůstávají už jen v hlavách několika pamětníků. Vybrala jsem ty obce, jejichž příběhy mě osobně zasáhly nejvíce, a které se nachází blízko mého současného bydliště. Vídám je na fotografiích v babiččině kalendáři, na zdech jako kresby a malby a jako pozadí rodinných fotografií pamětníků, kteří si toto přesídlování nesou ve vzpomínkách do dnes. Většina z nich musela opustit rodinné domy a přestěhovat se do tehdy ještě nedostavěného sídliště nebo okolních vesnic. Věnuji tedy část své bakalářské práce osudům vesnic, které zaplatily cenu za těžbu hnědého uhlí.

Radovesice

První zmínku v historických pramenech o této vesnici můžeme najít již v roce 1254. Byla to největší obec v oblasti současné Radovesické výsypky (obr. 4). V obci žilo k roku 1930 dle sčítání obyvatel 1053 lidí, převážně Němců. Roku 1961 čítala obec až 209 domů. Nacházelo se zde Jednotné zemědělské družstvo, obřadní síň i nové koupaliště. V listopadu 1964 se začalo proslýchat, že se vesnice bude bourat. Zcela zanikla v roce 1971 v důsledku budování Radovesické výsypky. V rámci zničení vesnice byly strženy všechny tamní domy až na kostel Všech svatých, který byl v roce 1983 zasypán množstvím skrývky. Dnes se tedy nachází značně poškozen pod zemí.

Obr. 9 Hrobčice-Radovesice u Biliny, kostel Všechných svatých, zaniklý kostel [15]

Chotovenka

V historických pramenech se tato vesnice nachází pod různými názvy, ale první zmínka pochází z roku 1549. Zanikla roku 1985 podobným způsobem jako obec Radovesice. Byla zasypána kvůli budování Radovesické výsypky. Sčítání lidu z roku 1930 ukazuje, že ve vesnici žilo 359 obyvatel ve 43 domech. Obyvatelstvo tvořili obvykle Čechoslováci a Němci.

Hetov

Jedinou připomínkou této zaniklé vesnice je dodnes zachované katastrální území Hetov. První písemná zmínka o vesnici, jejíž název se také časem měnil z původního německého názvu Hettau, pochází z roku 1418. V obci se nacházel například pivovar nebo vinopalírna. Vesnice, podobně jako mnohé další, zanikla při budování Radovesické výsypky kolem roku 1968. K Roku 1950 měla obec 42 domů a za největšího rozkvětu 232 obyvatel.

Lyskovice

Obec, o které se dozvídáme v písemných pramenech od roku 1549, zanikla roku 1970, opět při budování Radovesické výsypky. Roku 1950 se zde nacházelo 37 domů, které byly obydleny 143 obyvateli.

Dřínek

Do dnešní doby se po této vesnici dochovalo katastrální území Dřínek a přírodní rezervace pod stejným názvem. První zmínka pochází z roku 1492. Vesnice byla úředně

zrušena z důvodu budování Radovesické výsypky k roku 1971. V obci se dle tehdejšího sčítání lidu nacházelo až 30 domů se 142 obyvateli.

Žichlice

Obec Žichlice je další z mnoha zaniklých obcí. Ustoupila výsypce Chabařovice. První písemné zmínky máme již z roku 1088. Vesnici v době, kdy byla odsouzena k bourání tvořilo tehdy 12 domů a 94 obyvatel. [11]

Libkovice u Litvínova

Jedná se o poslední vesnici na území České republiky, která byla zbořena z důvodu těžby uhlí. Je to již 30 let od zboření, a i přesto se o vesnici na severu stále mluví. Komunistický režim rozhodl o osudu této vesnice. Verdikt byl takový, že se vesnice bude bourat. Tamní obyvatelé se rozhodli svou vesnici bránit vlastními těly. Ve chvíli, kdy těžká technika přijela zbořit Libkovický kostel, který tvořil dominantu v krajině, se obyvatelé bouřili a odmítali přijmout jakoukoli demolici domu, natož kostela. Nejednalo se tehdy pouze o obyvatele vesnice, ale i o spolky z celé republiky. Celou událost nafotil fotograf Ibra Ibrahimovič, který vytvořil z těchto fotografií celou svou výstavu pod názvem Libkovice, svědomí severu. Najatá bezpečnostní firma se ten den pokoušela blokádu zabránit všemi dostupnými prostředky. Z tohoto důvodu se přistupovalo i k násilí na protestujících. Blokáda a demolice se táhly několik měsíců, ale nakonec Libkovice podlehly. Bagry požíraly všechny obytné domy, včetně kostela, který jako poslední z budov padl v roce 2002. Je však nutné připomenout, že v této oblasti se nakonec nikdy uhlí netěžilo. Povrchový důl Kohinoor, kvůli kterému byla obec vymazána z map, byl uzavřen a těžba v něm už nikdy dále nepokračovala. Libkovice nepadly zbytečně. Díky opakovaným blokádam unikly zániku další oblasti, jako například Horní Jiřetín.

I přes fakt, že tyto vesnice navždy zmizely z map, se dál obyvatelé setkávají jednou ročně v Bílině, kam většina z nich byla přesunuta. Při hledání těchto informací zažívám velice negativní pocity. Nedokážu se smířit s myšlenkou, že by mi někdo oznámil tak děsivou věc. Je to obrovská úzkost a strach o tamní zemědělce, matky s dětmi i celé rodiny. Většina z nich měla celý život stejné oblíbené sousedy, domácí i zemědělská zvířata, která museli opustit. Chápu, že je potřeba staré věci někdy přestavět a vybudovat nové v rámci pokroku a rozkvětu, ale při pohledu na seznamy vesnic s totožným, nebo velice podobným způsobem zániku, mi to přijde jako velký krok zpět. Místo lepší budoucnosti

je čekal, pět let po oznámení, malý panelový byt na nově vznikajícím sídlišti. Nadáváme na vysoké ceny energií, ale obyvatelé zmizelých vesnic zaplatili mnohem vyšší cenu.

6 Inspirující dokumentární práce

Existuje mnoho prací, které se zabývají touto problematikou. Pro mě nejzajímavější a nejinspirativnější je práce fotografa Ibra Ibrahimoviče, který se zabývá dokumentárními fotografiemi, a Adama Kosslera, který napsal, dle mého názoru, velice zajímavou diplomovou práci o radovesickém kostele. Třetím inspiračním zdrojem se stal studentský film Ropáci.

6.1 Ibra Ibrahimovič

Ibra Ibrahimovič je fotograf, jenž získal hlavní cenu Czech Press Photo 2003 za fotografie ze série O sedláku Rajterovi (obr. 6), které zobrazují život v severních Čechách. Dlouhodobě fotografuje projekty skupiny Greenpeace. Svou první výstavu na toto téma uveřejnil již v roce 1993. Z černobílých fotografií dodnes běhá mráz po zádech. Narodil se na severu Čech a již více než dvacet let fotografuje zdejší krajinu. V rámci projektu Střepy severních Čech se zaměřuje na dokumentování životů lidí a vesnic zasažených těžbou hnědého uhlí. Zajímavě zobrazuje dlouhodobý a stále trvajícím spor mezi obyvateli a doly. Spor, do budoucna nejistý pro obě strany, se snaží zachytit v již zmíněných černobílých fotografiích. [8]

Fotografie mají dle mého názoru vše, co tento konflikt představuje a dlouhá léta přináší oběma stranám. Najdeme v nich typicky znečištěné ulice, dokumentaci tamního prostředí a rypadla, která se noří do zeminy, když lační po uhlí, ale i tři generace zemědělců, kteří zde zůstaly a žádali referendum.

Obr. 10 Jan Rajter na schůzi občanů Havraně a Moravěvsí demonstruje proti schvalování změn v územním plánu / Havraň 09/2002

EF 2149_C5_32 [8]

Ve svých fotografiích mimo jiné zobrazuje osud vesnice Libkovice. Obec musela ustoupit povrchové těžbě hnědého uhlí i přes velký odpor tamních obyvatel. Zachycuje soudní spory s obyvateli, kteří se svých domovů a klidu nechtěli vzdát. Poukazuje zároveň na fakt, že se tam dodnes uhlí netěží. Fotografie zobrazují například obsazení bagru, který se právě chystá bořit tamní kostel nebo pohled do ulice Reichertova, ze které byl kostel tehdy vidět. [8]

6.2 Adam Kössler – zasypaný kostel Všech svatých

Na tuto problematiku narazil i bývalý student Adam Kössler, absolvent Fakulty umění a architektury Technické univerzity v Liberci. Ve své diplomové práci se věnoval zasypanému kostelu Všech svatých v zaniklé obci Radovesic, který jako jediný nebyl zbořen, ale pouze vyplněn skryvkou a zasypan. [9]

Hlavní myšlenka jeho práce je velice inspirativní. Jedná se o vytvoření cesty k místu, které již neexistuje na povrchu. Jde o spojení s místem, jež zmizelo v důsledku důlní činnosti. V projektu se Adam zabývá vizí zpřístupnění zasypaného kostela, který se pod navezenou hlušinou dodnes skrývá. Diplomová práce popisuje myšlenku vyhloubení, zafixování a následného zpřístupnění kostela široké veřejnosti. Celou práci doprovází dnes nejspíše nejznámější fotografie tohoto kostela, ze které se tají dech a slzy mi tečou po tváři. Rozpíná se ve mně samota a úzkost, jakou si nelze představit. Při četbě se mě zmocnil vztek a nechut' k lidem, kteří tohle dovolili, ale zároveň obdiv ke každému, kdo si na tyto důsledky důlní těžby vzpomene.

6.3 Jan Svěrák – Ropáci

Režisér Jan Svěrák, jež se v poslední době zaměřuje spíše na dlouhometrážní filmy, zpracoval námět, scénář i režii filmu Ropáci jako absolventský snímek na Filmové a televizní fakultě Akademie múzických umění v Praze. Každoročně se dle námětu tohoto filmu vyhlašují takzvané anticeny Ropák roku, které uděluje ekologické občanské sdružení.

Snímek Ropáci je krátkometrážní český studentský film, který vznikl v roce 1988. Jedná se o fiktivní příběh s dokumentárním charakterem, jenž zkoumá smyšleného tvora Ropáka Bahnomilného. Ropák žije v severních Čechách. Toto smyšlené zvíře se živí

uhlím a výfukovými zplodinami. Živočich by měl být drobného vzrůstu, zavalitého a krátké lachtanovitého těla. Ve filmu ho zahlédneme pouze na malý okamžik, ale odporuje všemu, co popisujeme běžně jako živočicha. Ropák okusuje holínky i plastové ochranné fólie chránící stromy. Dusí se na čistém vzduchu tak, že by při delším pobytu na čerstvém vzduchu mohl zemřít. Celý film podává jeho příběh tak přesvědčivě, že bych v existenci Ropáka byla ochotna uvěřit.

Film získal ocenění Zlatý drak, studentského Oskara, cenu OIRT Krakov 1988.

7 Subjektivní pohledy a životní pocity

Ve své práci jsem chtěla zjistit názor člověka, který má tuto významnou celoživotní osobní zkušenost s těžbou uhlí. V rozhovoru jsem se snažila zachytit autentické emoce, pocity a reakce dotazovaného. Jedná se o důležitou dokreslující osobní výpověď. Pro rozhovor jsem si vybrala rodinného známého, pana Ervína Šuberta (*1930), jenž byl svědkem přeměny severočeské krajiny již od svého narození. Znal všechny dříve existující vesnice i jejich obyvatele. Také byl svědkem zničení a zasypání obcí. Celý svůj život žil v těžbou ovlivněných severních Čechách, které se neodmyslitelně vtiskly do jeho života. V prostředí zdejších dolů se vyučil, prožil zde své dětství, dospívání i manželství a stále bydlí v obci Hostomice, jež se nachází asi dva kilometry jihovýchodně od zbourané Chotovenky. I přes všechny nepřízně spojené s těžbou uhlí jsou Hostomice jeho domov, ve kterém hodlá zůstat až do své smrti.

7.1 Rozhovor s pamětníkem

Rozhovor proběhl 7. dubna 2023 při osobním setkání v Hostomicích v bytě pana Ervína. Pana Ervína Šuberta dlouhodobě navštěvuji stejně jako již čtyři generace naší rodiny přede mnou. Byl spolupracovníkem mého pradědečka, vychovával mého dědečka, vídal se s mým otcem a nyní mu ve stáří vypomáhám já s babičkou.

Otázky pro rozhovor jsem připravila tak, aby postupovaly od objektivních k citově zabarveným. Přepis celého strukturovaného rozhovoru se nachází v příloze číslo 2. V následujícím odstavci uvádím především to, co se mě na rozhovoru nejvíce dotklo a co bych chtěla promítnout do výstupů své bakalářské práce.

Všechny dotazy se týkaly života v severních Čechách a zážitků spojených s rozebíraným tématem. Rozhovorem jsem si ověřila značnou část rešerše k bakalářské práci. Chtěla jsem zjistit, jaké bylo toto období očima obyvatele, který zde prožil celý svůj život. Zaujaly mě především pasáže o velkém množství vyskytujících se dolů a zároveň potvrzení svědectví o přítomnosti dusivých mlh, které se v posledních deseti letech značně zmírnily. Pan Ervín se od malička pohyboval v obci Hostomice, která je v bezprostřední blízkosti Radovesické výsypky. Vzdělání získával jako důlní zámečník ve všech dolech v okolí a celé studium se v nich pohyboval. Byl svědkem zasypávání radovesického kostela, odkud si dokonce odvezl pár schodů na svou zahradu a s úsměvem mi tuto příhodu vyprávěl. Zná i tamní obyvatele. Pro připomenutí atmosféry mu ukazují

fotografie zasypaných vesnic a on mi vypráví, jak z jednoho domu na fotografii odvážel kamarádovi nevěstu na svatbu. Popisuje, kde se nacházel místní potok a les. S přáteli a mysliveckým spolkem tam lovil zvěř. Vzpomíná, jak po vojenské službě neměl na uhlí, a tak chodil na velké haldy skrývky vybírat uhlí na zátop. Vypráví o situaci, kdy nebylo vidět na krok a on se bál o své auto, proto jeho manželka šla celou cestu před autem. Byl to pro mě jeden z těch rozhovorů, na který se nedá zapomenout.

Tento kraj miluje, a hodlá v něm zůstat. Mladým by ale doporučil, ať jdou jinam. S odstupem popisuje, jaký život zde prožil a jaké situace ho potkaly. Z rozhovoru vyplývá, že i přes špatnou ekologickou situaci, by místo svého bydliště nikdy nevyměnil.

8 Osobní výpověď

Dle mého názoru se doba hodně změnila k lepšímu. Už nevidáme vozy se žlutými vlajkami značící, že nesmíme ven. Nemíváme hrozivé kyselé deště, které ničí všechnu zeleň. Nemíváme žluté jedovaté smogové mlhy, přes které nevidíme na metr před sebe.

Bohužel některé věci jsou tu s námi stále, a ještě dlouho budou. Každý den se v elektrárně Ledvice spálí téměř deset tisíc tun uhlí. Pro představu je to 193 vlakových vagonů, které by po naplnění denní spotřebou elektrárny tvořily vlak dlouhý tři kilometry. Pro někoho neuvěřitelné množství, ale když je potřeba elektrické energie více, je přísun uhlí do elektrárny ještě větší. Elektrárny nevyrábí elektrickou energii pouze spalováním uhlí, ale i spalováním plynu při zahřívání spalovacích mechanismů a uvádění do plného chodu. Vidíme to všechno. Slyšíme to přes chabou protihlukovou stěnu za naší ulicí a už od malička chodíme počítat vagony stojící na koleji vedoucí přímo k elektrárně.

Jako malá jsem se strašně bála chodit kolem hlavní silnice, protože tam denně jezdily desítky velkých nákladních vozů pro uhlí, na které se stály i kilometrové fronty. Pamatuji si, když skončilo navážení hlušiny do Radovesické výsypky. V současné době tam chodíme na houby, chutnají divně jako by sem ani nepatřily, stejně tak i navezená hlušina. Stále víme, že není dobré vycházet z domova mezi druhou a třetí hodinou ráno, když malý komín vypouští páru, protože nebudeme moci pořádně dýchat. Vidíme černý špinavý sníh v zimě a vrstvy popílku na oknech v létě.

9 Shrnutí inspirace

Vytvořila jsem kolekci šperků a objektů, které budou vyjadřovat mé pocity spojené s osudy krajiny mého dětství a osudy lidí, kteří museli kvůli těžbě něco obětovat. Svou práci vnímám jako tichou formu protestu a vyjádření nespokojenosti. Zároveň se snažím poukázat na problematiku, kterou od malička vnímám kolem sebe. V bakalářské práci navazuji na semestrální práci ze druhého ročníku, kdy jsem se věnovala stopám v krajině, jež vznikly působením člověka. Součástí šperků je i ironicky označený řád pro vyšší dobro. Po objevení zápisů komunistických schůzí a statistik nemocných dětí jsem pročítala články o nemocech z povolání spojených s horníky. To celé mě přinutilo ironicky ocenit všechny ty, co o šílené situaci na severu Čech věděli a nic s tím nedělali. Nemyslím tím pracovníky v dolech, nebo starosty obcí, ale komunistické vedení státu, které dlouhodobě a opakovaně bylo na problém s těžbou uhlí upozorňováno a naprosto ho ignorovalo. Dlouhodobé zanedbávání následků těžby způsobilo, že se s nimi ještě naše generace musí vyrovnávat. Komunistické vedení v minulém století rozhodovalo o osudech sta tisíců lidí. Rozhodovali nejen o jejich zdraví, ale i o jejich domovech a životních jistotách. V mém pojetí se jedná o ocenění za ničení a nicnedělání v době, kdy celý Severočeský kraj platil daň za elektřinu Evropy.

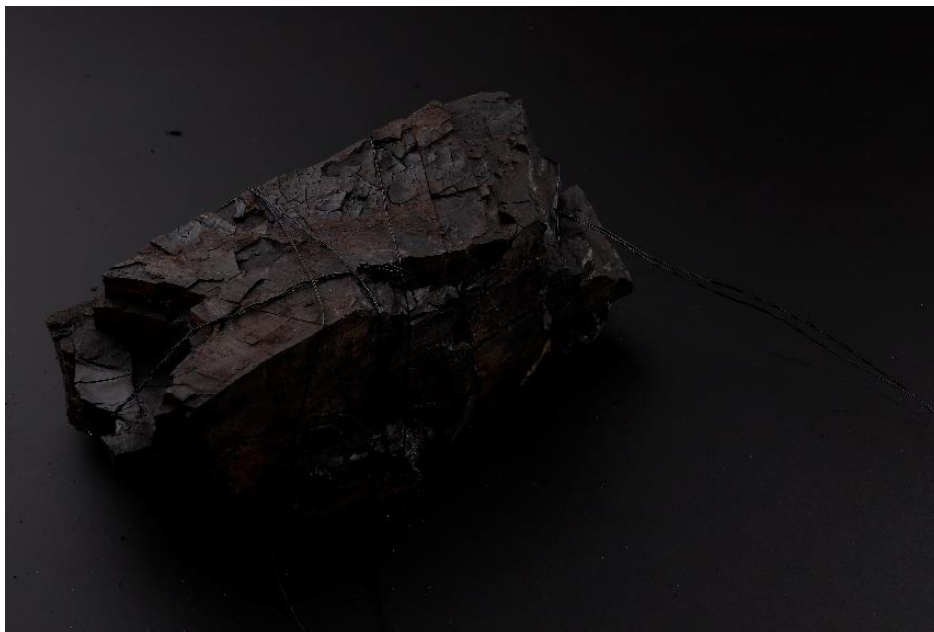
V tuto chvíli je pro mě důležité vyjadřovat své pocity příběhem. Snažím se ho otisknout do objektů spojených s těžbou. Chci tvořit šperky a objekty, které vypráví mé pocity a to, jak vnímám svoje zasazení v krajině, která byla soustavně ničena. Tíží mě myšlenky a pocity z rozebíraného tématu. Rozhodla jsem se proto vytvořit náhrdelník, který řeže a tíží stejně jako tato myšlenky. To byl první nápad a vlastně idea celé práce. Prvním šperkem je již zmíněný náhrdelník. Jeho hlavní charakteristikou jsou jednoznačně tíha, špína, průmyslovost. Řetěz, který bude znázorňovat můj postoj ke zmiňovanému problému a mému postavení se k celé věci.

Nemyslím si, že mě k práci vedlo nějaké předurčení, spíše tíha myšlenek. Tíha problémů, které lidé přede mnou vnímali, ale neřešili. Dlouhodobě mám pocit, že tohle nemůžu nechat být. Vadí mi vnímání naší generace. Řešíme obnovitelné zdroje a konec spalovacích motorů, ale na původ elektrické energie už se moc lidí nekouká.

Situaci kolem nás jsme začali brát jako samozřejmost. Pro jistotu nevětráme, zvykli jsme si na to. Nevycházíme ven nad ránem do bílé dusivé mlhy, a rozhodně by nikoho z nás

nenapadlo olizovat sníh nebo chytat do úst déšť. Když jsem se přestěhovala kvůli vzdělání do Liberce, velmi mě překvapilo, že najednou můžu lépe dýchat. Je to nepopsatelný pocit.

Nechci tvořit dekorativní, ani detailní věci překombinované materiálními součástkami. Chci něco, co by řeklo: „je to těžké, porušené a poškozené a není to v pořádku.“ Chtěla bych touto cestou ventilovat svůj postoj a protest. Je to pro mě součástí vyrovnání se se situacemi z dětství spojených s tímto prostředím. Vyjadřuji jak vidím svou práci, jak vnímám všechny ty objekty a materiály.

Obr. 11 Uhlí jako těživý přívěsek

9.1 Výběr materiálů

Šperky a objekty jsou tvořeny formou ready-made. Chtěla bych spojit koncept RE tedy recyklace, ready-made, rebel, re-used. Tímto směrem jsem zaměřila koncept své bakalářské práce. Rozhodla jsem se využít materiály, kterým při své práci dávám druhou šanci stejně, jako dáváme druhou šanci naší zničené krajině. Výsypka Radovesice spoustu věcí vzala, ale vrátíme jí zpátky život. Využívám součástky, které dříve byly součástí ničivého procesu a nyní slouží k upozornění na tento problém. Využívám je odlišným způsobem, než který jim byl původně určen. Doplnujícím materiálem je textil získaný z firemních triček společnosti ČEZ, která vlastní tepelnou elektrárnu Ledvice, nebo strun, které nesou zátěž hnědého uhlí a tím znepríjemňují nošení šperků. Další prvky jsou tvořeny kovem ze směsi titanu a zinku, který je lehce tvárný, a dobře využitelný pro

laserové gravírování. Některé části spojují vázací dráty a nitě, další části jsou z bílé mosazi. Všechny využitě materiály jsou popsány u jednotlivých objektů.

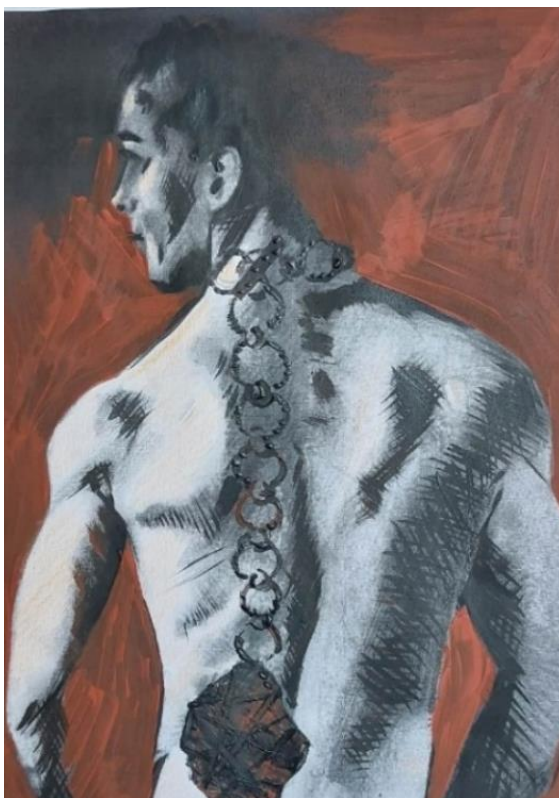

Obr. 12, 13, 14, 15, 16 a 17 ukázky použitých materiálů při prvních zkouškách

10 Vypracování šperků a objektů

Každý objekt a šperk ze souboru prací je materiálově spojen s ideou bakalářské práce. Snažila jsem se přiblížit každodenní realitu pocitu ze severních Čech, kterou vnímám jako obyvatelka této zničené krajiny. Uhlí nepoužívám jako drahé kameny, ale jako spotřební materiál. Při výrobě jednotlivých částí souboru jsem se naučila, jak uhlí opracovávat, lepit, osekávat a využívat jako jakýkoli jiný spotřební materiál. Uhlí jsem brousila, vkládala mezi funkční části objektů a zapalovala na řetězech. Uhlí nikdy není nosným prvkem, ale celý soubor doplňuje a ovlivňuje. Stalo se hlavním propojujícím prvkem souboru.

10.1 Řetěz dýchání

Obr. 18 Výtvarný návrh řetězu

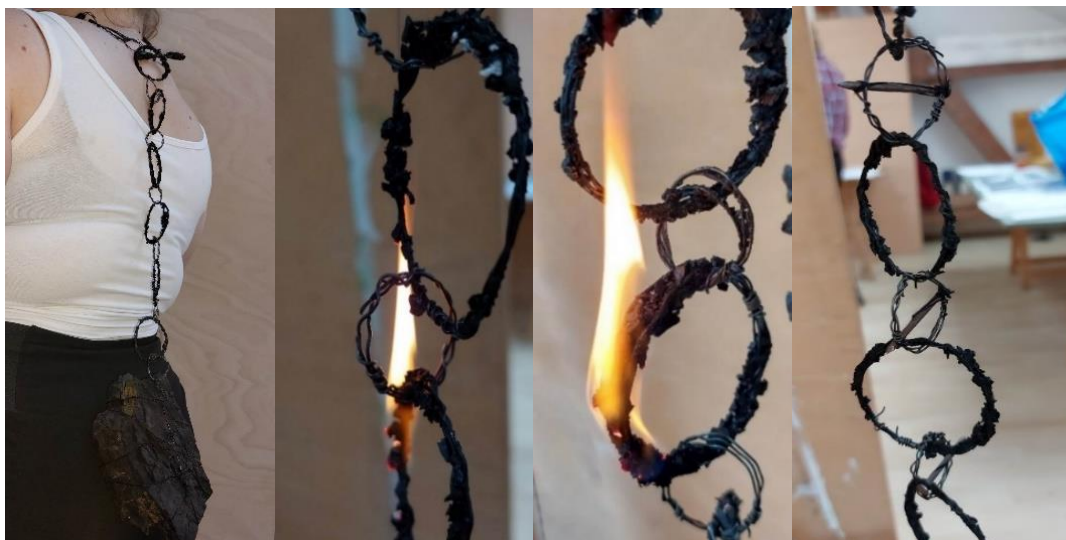
Návrh jsem ztvárnila v barvách černého a hnědého uhlí. Prvotní myšlenkou bylo vytvořit řetěz, který by nejen škrábal, ale byl i zatěžkán velkým kusem hnědého uhlí. Tato pomyslná tíha mi připomíná, proč vlastně práci tvořím. Přesně kvůli této tíze, kterou v sobě cítím. Kvůli spalování uhlí a jeho těžbě se spousta lidí cítila celý život jako při nošení tohoto řetězu – omezovaná a bez možnosti na tom cokoli změnit..

Tvoření z částí strojů a těžkého náradí mi umožnilo odpoutat se od zdobnosti šperků. Každý článek řetězu je obalený směsí uhlí, nečistot, prachu, popela a akrylu. Zraňuje a zatěžuje náš krk stejně, jako velkstroje a elektrárny zatěžují a špiní naši krajinu. Spoje řetězu představují dráty, které jsou symbolem všudypřítomného elektrického vedení, jež se proplétá naší krajinou. Řetěz znesnadňuje naše dýchání a škrábe krk podobně jako přesycený špinavý vzduch. Bez zásahu člověka se nedá povolit. Vede přes celá záda nositele až k pasu.

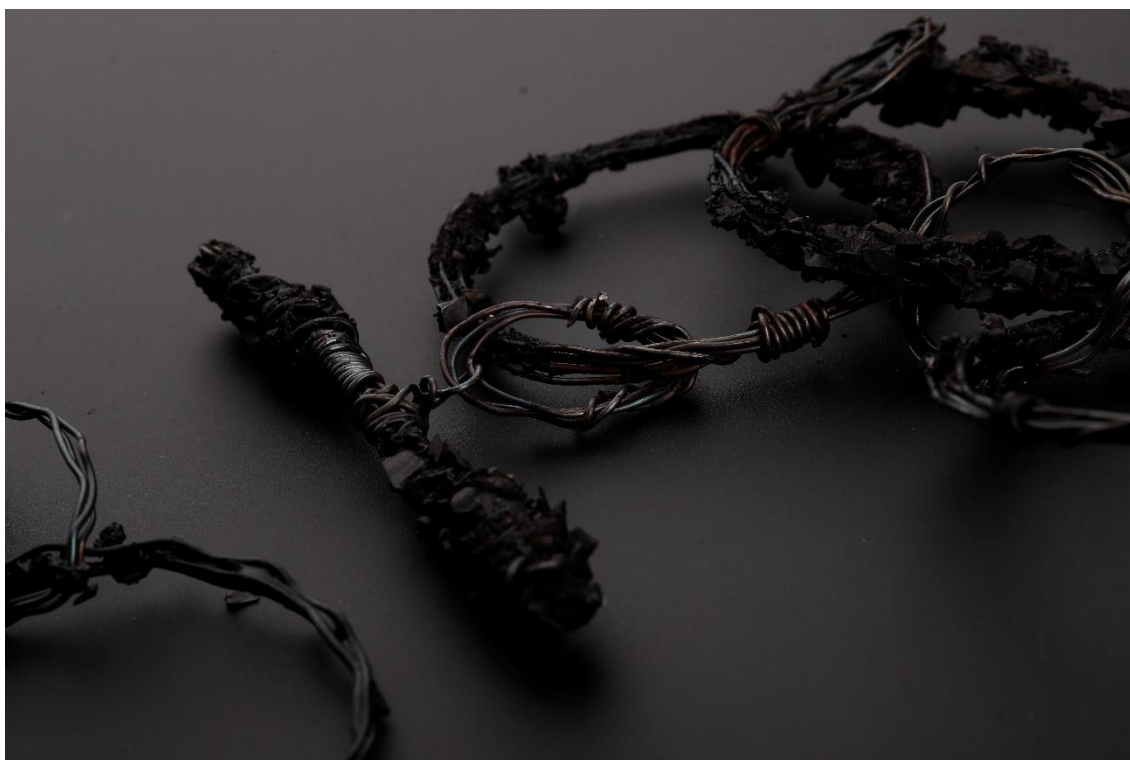
Řetěz samotný vznikl spojením recyklovaného drátu ze Severočeských dolů a hmoty, která se skládá z drceného hnědého uhlí a akrylu, který zajišťuje pevnost a stálost nanesené vrstvy. Dráty jsem pokrývala větší vrstvou této směsi opakovaně, pro zajištění pevnosti a trvanlivosti. Řetěz má na svém konci zapínání v podobě příčného dílu z vázacího drátu, který se po obtočení řetězu protáhne okem řetězu těsně kolem krku. Výsledkem je těsný utažený řetěz, který volně visí na zádech až do pasu. Špiní, škrábe a omezuje každého, kdo si ho nasadí.

Uhlí na konci řetězu bylo velice těžké a samotný řetěz tak působil překombinovaně, proto jsem se rozhodla tento kus od Řetězu odejmout a vytvořit z něj samostatný přívěsek se strunou, který je na obrázku 11.

Další úprava zasáhla do jednotlivých spojovacích ok řetězu. Vložila jsem do nich recyklované hřebíky. Tento pokus zobrazuje obrázek 22. Po osobní konzultaci s vedoucí bakalářské práce jsem došla k závěru, že řetěz opět působí nevyváženě a překombinovaně vzhledem k danému tématu. V konečné verzi je samotný řetěz z vázacího drátu obalen směsí hnědého uhlí a akrylu. Textura je lehce upravena pálením akrylové směsy.

Obr. 19, 20, 21, a 22 materiálové zkoušky povrchu řetězu

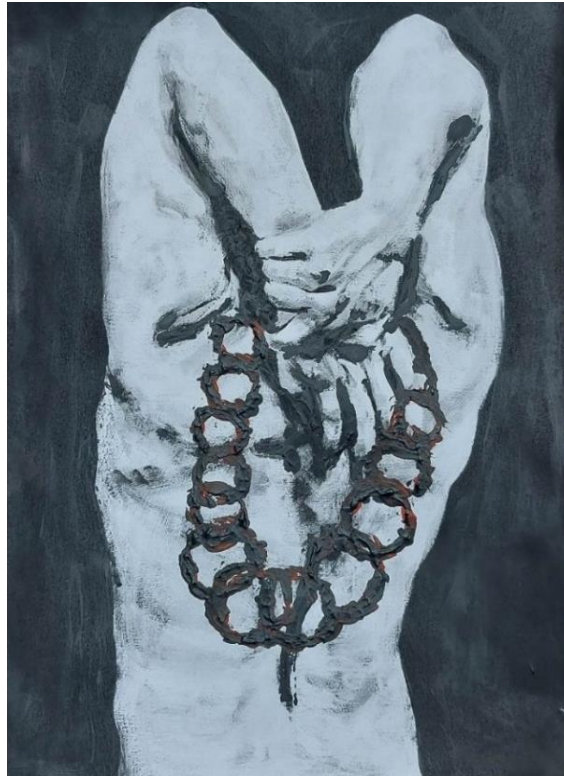

Obr. 23 Fotografie Řetězu dýchání

10.2 Řetěz spalování

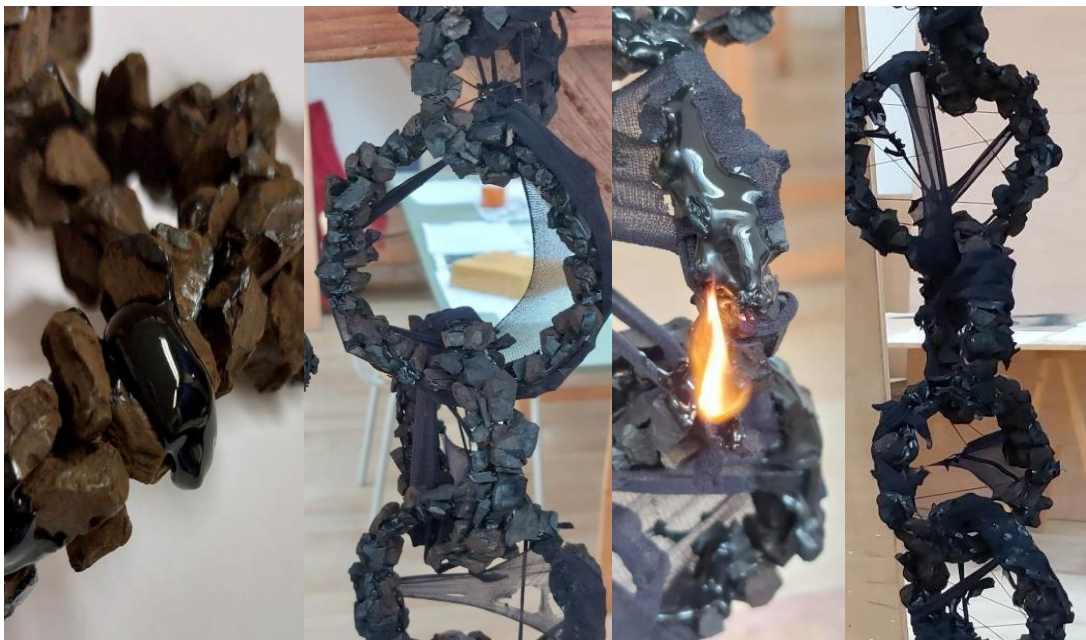
Druhým šperkem je též řetěz. Tento šperk jsem pojala, jako znázornění spalování uhlí v tepelných elektrárnách. Celý řetěz se skládá z kusů uhlí, které jsou proplétány pomyslným smogovým závojem v podobě provázaných silonových punčoch. Řetěz špiní a zachytává se na celém těle tak, jako se popílek a nečistoty snášejí na naše parapety i na nás samotné. Při maximální rychlosti spalování se v Elektrárně Ledvice spálí deset tisíc tun uhlí za jeden den. Toto číslo jen těžce umíme představit, a proto řetěz spalování reprezentuje 193 vagonů uhlí, které se spálí při tomto výkonu.

Silonové punčochy mi posloužily, jako hořlavé médium společně s černým a hnědým akrylem, ten vidíme na obrázku 25. Uhlí se samo o sobě pouze při zahřátí nevnítí, a proto jsem používala další materiály jako prostředky pro hoření. Při materiálových zkouškách jsem hořením dodala řetězu autentický spálený povrch, cítila jsem charakteristický zápach spáleného uhlí. Jednotlivé kousky jsem ručně lepila na ocelové kruhy, které reprezentují všudypřítomné elektrické vedení. K lepení posloužila směs nitrocelulózy, acetonu, ethanolu a butan-1-olu.

Obr. 24 Výtvarný návrh řetězu spalování

Při zkouškách jsem přidávala a odebírala materiály, jako byly černé viskózní nitě, což ukazuje obrázek 26. Snažila jsem se najít ideální harmonii a zachovat zároveň hybnost řetězu. Silonové punčochy původně při zkoušce pokrývaly všechny články řetězu, jak můžete vidět na obrázku 26, ale při dalším zpracování jsem je omezila pouze na spálená místa.

Obr. 25, 26, 27 a 28 materiálové zkoušky řetězu se silonovými punčochami

Obr. 29 fotodokumentace Řetězu spalování

10.3 Nefunkční objekty

V další kapitole se budu věnovat nefunkčním objektům. Při rešerši jsem narazila na téma rekultivace. Vytěžené povrchové doly se staly rozlehlými vodními plochami. Na výsypce sledujeme růst stromů a květin, ale už nikdy nebudeme moci využít tuto krajinu jako úrodnou půdu. Postupně jsem došla až k porovnávání situace Radovesické výsypky s obyčejným hřebíkem a využitým starým náradím. Radovesická výsypka vypadá jako rozlehlá louka, nebo krásný les. Celé údolí bylo hospodářsky přívětivým místem. Vlastnosti půdy jsou nyní velice znehodnocené a půda postrádá svůj potenciál a využití. Stejně tak upravený šroub nebo kleště, které jsou opilované až na samotnou hranici rozlomení, nebo jsou opětovně spojené ale nefunkční. Šroub vypadá jako šroub, možná by ho i teoreticky někdo chtěl využít jako opravdový šroub, ale stal se absolutně nepoužitelný a nefunkční stejně jako toto zasypané údolí.

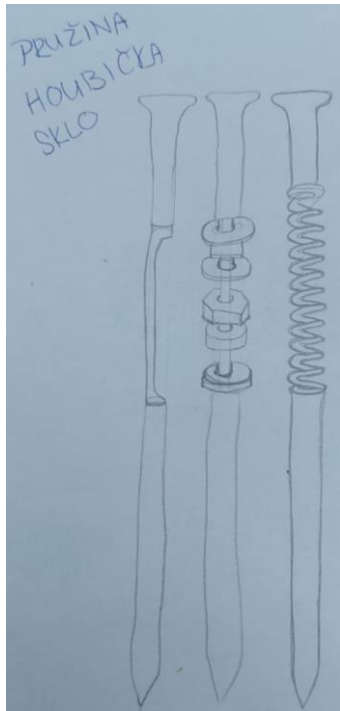
Každou část jsem si prozkoumala a rozmýšlela, co vlastně tento konkrétní kus činí funkčním. Co vlastně můžu změnit, abych zachovala zdánlivou funkčnost, ale zároveň objekt absolutně zbavila využití. Vzala jsem si několik kusů náradí po svém dědečkovi, který v dolech pracoval a rozřezala je na segmenty, které jsem pak

opravovala a zpátky skládala k sobě tak, aby budily dojem celistvosti a funkčnosti. Vzala jsem si šroub, jenž byl dříve součástí těžebního stroje a obrousila ho na úplnou hranici rozlomení. Šroub jsem poté uzavřela do skleněné trubice, čímž jsem ho izolovala a vyleštila jeho hrany tak, aby vypadal jako nový a připravený k běžnému použití.

Dalším krokem bylo leštění recyklovaných objektů tak, aby působily stále částečně funkčně a nově, i když už nikdy nebudou sloužit svému účelu. To můžeme vidět na obrázku 36. Mezi objekty jsem zařadila i francouzský klíč, na obrázku 33 spojuji hnědým uhlím a také kleště, které nejdou sevřít, protože oba úchyty směřují proti sobě. Jsou tedy opravené, vyleštěné ale nepoužitelné.

Obr. 30, 31, 32 a 33 ukázky výroby nefunkčních objektů

Obr. 34 první návrh objektů, Obr. 35,36 povrchová úprava objektů-leštění

Obr. 37 Fotografie šroubů jako nefunkčních objektů

10.4 Kolíček na nos

Následující objekt, ke kterému mě také z velké části navedly zdroje bakalářské práce, představuje vlastní formu kolíčku na nos. Kolíček, který z části bude znemožňovat dýchání, mi připomíná situaci na severu Čech před sametovou revolucí. Demonstrace za čistší vzduch nepřímo přispěly k pádu komunistickému režimu. Kolíček zároveň připomíná situaci roku 1989, kdy smogový stav byl již velmi vážný. Na severu Čech se nedalo dýchat. Smogové mlhy byly velice omezující a nebezpečné. Větrání i vycházení ven mohlo trvale poškodit zdraví. Celou situaci jen podtrhávaly žluté vlajky na velkých nákladních vozech, které signalizovaly nebezpečnou smogovou situaci.

Při navrhování tohoto objektu jsem se rozmýšlela, jak ztvárnit tento pocit. Váhala jsem mezi kolíčkem na nos a obličejovou maskou, kterou běžně nosili a dodnes nosí pracovníci v povrchových dolech. Navrhla jsem masku, která byla z pevného korkového neprodyšného materiálu, ale měla velké průstřihy, tudíž svou funkci ochrany neplnila. Návrh masky můžeme vidět na obrázku 38.

Obr. 38 Návrh masky

Myslím si, že kolíček lépe vystihuje a symbolizuje tuto dobu než roušky a masky. Masky máme spojené s dobou, kdy světu vládla COVID-19, a proto jsem se rozhodla spíše pro kolíček.

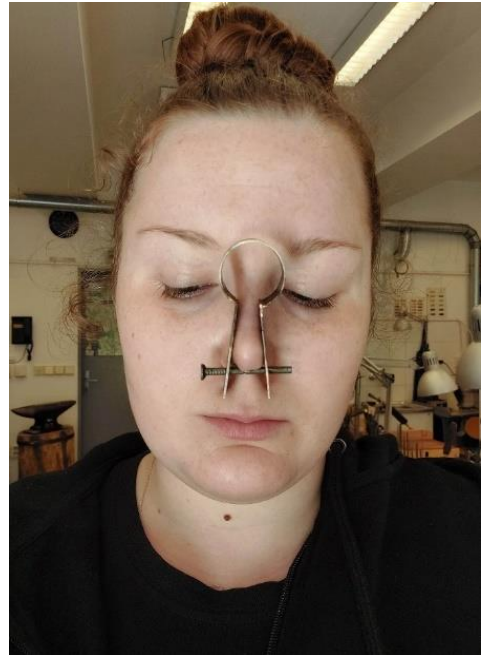

Obr. 39 Návrh kolíčku na nos

Kolíčky jsou zhotoveny z bílé mosazi, což je směs mědi a zinku. Tento kov je dobře tvárný i za běžné pokojové teploty a dá se dobře spojovat pomocí takzvaného tvrdého pájení za použití tavidla a stříbrné pájky. Z bílé mosazi jsem si vyhotovila kruh a dva rovné díly. Ty jsem kladivem rozklepala, aby povrch vypadal zohýbaný a poškrábaný. Vyvrtala jsem otvory na utahování kolíčku. Za pomoci hořáku, pájky a tavidla jsem všechny tyto části při teplotě zhruba 630 °C spojila dohromady. Použila jsem stříbrnou pájku, aby barevně odpovídala bílé mosazi. V dalším kroku jsem kolíček obrousila a zbavila nečistot z pájení na vnitřní i vnější straně a zarovнала přebývající materiál obou ramen. Při závěrečné povrchové úpravě jsem vybrousila smirkovým papírem vnitřní stranu kolíčku. Utahování a povolování zajišťuje šroub z povrchového dolu, který je vsazen do dvou vyvrtaných otvorů.

Obr. 40 Količek po tvrdém pájení

Obr. 41 Količek o přidání šroubu

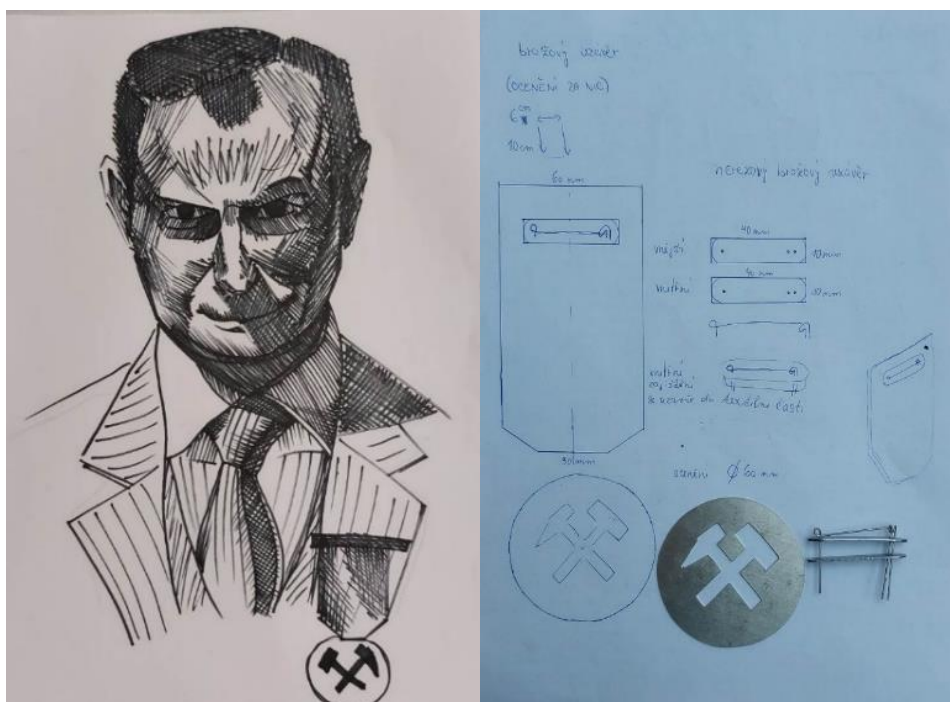
Šroub opravdu těsně přiléhá k nosu, kvůli utahování je jeho nošení velice nepohodlné, ale účinné. Záhyby šroubu se zasekávají v předvrtaných otvorech a šroub tak zůstává na svém místě.

Obr. 41 Fotografie hotového količku

10.5 Ocenění za vyšší dobro

Poslední část zahrnovala výrobu ocenění. Není navrženo pro konkrétního člověka. Je to spíše metafora pro ironické ocenění vlády za to, že nedokázala ochránit své obyvatele před špatnou životní i zdravotní situací a neposkytla dostatečnou podporu lidem ze severních Čech, jak popisují v kapitole 3.2. Ti, co věděli.

Obr. 42 Výtvarný návrh ocenění Obr. 43 První návrh zapínání a rozložení

Textilní část je tvořena ústřížkem firemního trička společnosti ČEZ, která vlastní tepelnou elektrárnu Ledvice. Na zadní straně je upevněn brožový uzávěr, který jsem záměrně stylizovala do vzhledu klasických historických zapínání z ocenění. Mechanismus je složen z titanu a zinku, nerezové jehly a nerezového nýtu.

Obr. 43 Zapínání na textilní části ocenění

Ocenění se skládá z několika částí. První částí a zároveň prvním dílem, který jsem vyrobila se stala část zapínání, kterou jsem si několikrát zkoušela a zdokonalovala rozměry a tvar. Postup výroby lze vidět na obrázku 44. Při výrobě jsem si vytvořila šablonu inspirovanou klasickými zapínáními z ocenění. Materiálem pro zhotovení se stal kov, který se skládá z titanu a zinku. Vybrán byl záměrně, aby barevně ladil s medailí.

Obr. 44 výroba mechanismu

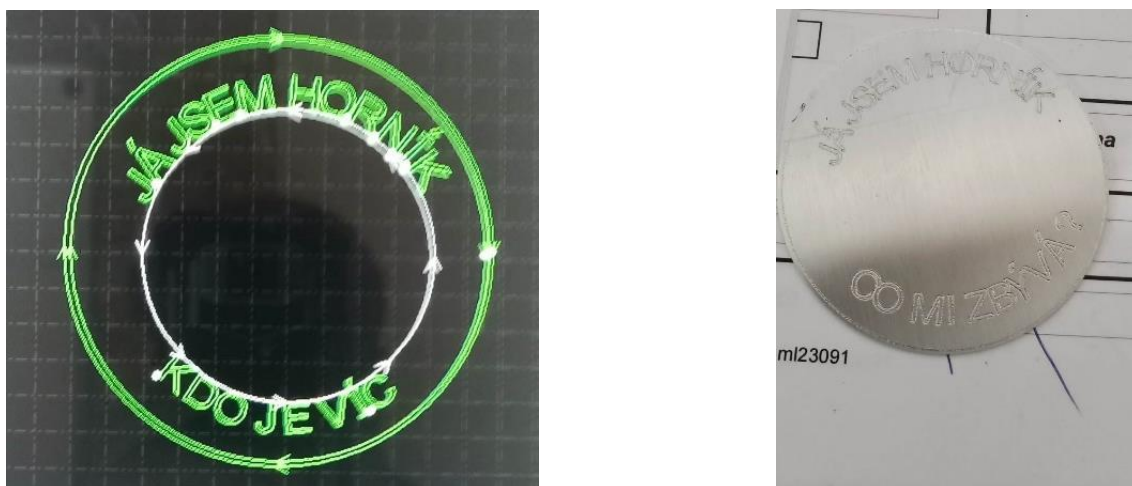
Další fází byla výroba nerezové jehly, kterou jsem vsadila do první části zapínání, obtočila a upevnila na nerezový nýt, který zajišťuje funkčnost zapínání a podporuje jehlu v napětí. To prezentuji na obrázku 41. Textilní část ocenění jsem ušila z trička, které nosí zaměstnanci Elektrárny Ledvice, kterou vlastní společnost ČEZ. Záměrně jsem logo společnosti ČEZ, získané z tohoto trička, umístila na zadní stranu brože. Ze přední strany působí čistě a důstojně, ale ze strany druhé ukazuje, kdo tento průmysl stále vlastní a dlouhá léta podporuje tyto zásahy do krajiny. Medaile, která se stala hlavní částí ocenění je dokreslena gravírováním. Znázorňuje již klasické heslo spojené s těžbou a to: „Já jsem horník, kdo je víc?“ a zároveň symbolickým demonstrativním pozměněním tohoto hesla

na: „Já jsem horník, co mi zbývá?“ obě hesla se objevovaly na severu Čech před sametovou revolucí při demonstracích za čistší vzduch. Medaile je stejně jako zapínání zhotovena ze směsi titanu a zinku. Pro gravírování jsem využila možnost vláknového laseru. Při tomto způsobu gravírování se ve vláknu akumuluje energie, která rozkmitá materiál na povrchu a tím spálí povrch. Vzniká tak gravírovaný obrázek.

Obr. 45 návrh gravírování medaile

Zvolila jsem úpravu kovu, která je odolná vůči erozi, slunečnímu záření a povětrnostním vlivům. Pro zhotovení medaile jsem zvolila firmu Lamastone s.r.o. v Jablonci nad Nisou, která je zaměřena na laserové gravírování a řezání materiálů.

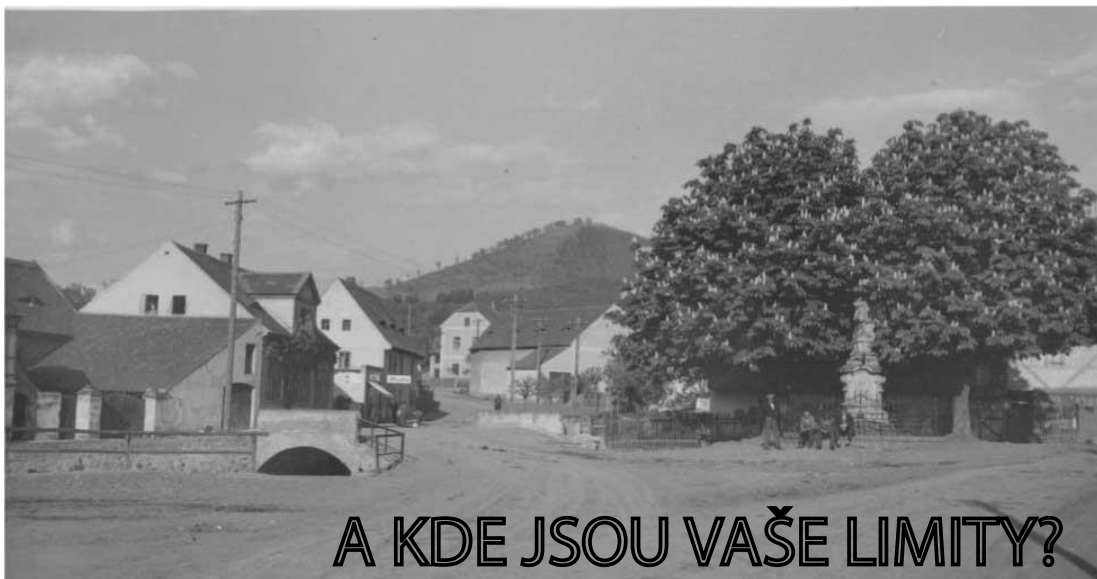

Obr. 46 Gravírování odznak

Obr. 47 dokončené medaile

Dalším návrhem, který jsem nerealizovala byla brož, jež jsem navrhla při rozhořčení nad opětovným prolomením těžebních limitů v Severočeských dolech.

Obr. 48 nezrealizovaná brož

Obr. 49 gravírovaná fotografie

11 Návrh instalace

Ve své instalaci jsem se rozhodla dotvořit atmosféru objektů a šperků fotografiemi ze severních Čech, které ukazují reálný záznam celé popisované situace. Autorem těchto fotografií je Ibra Ibrahimovič, který je zmíněn v kapitole 6.1. Chtěla bych, aby si každý divák uvědomil, jaká byla hlavní myšlenka celé bakalářské práce, i když si uvědomuji že tento způsob je velice okatý, myslím si, že nejjasnější a nejjednodušší způsob dokreslení souvislostí jsou právě tyto fotografie, které propojují celou práci. Objekty a šperky jsou zavěšeny v prostoru na háčcích tak, aby bylo možné je sundat a prohlédnout při obhajobě bakalářské práce.

Obr.50 návrh instalace šperků a objektů

12 Závěr

V této práci jsem se věnovala souboru šperků a objektů, které jsou spojené s těžbou hnědého uhlí v severních Čechách. Cílem práce bylo vytvořit pět hlavních šperků a objektů, které vyjadřují atmosféru severních Čech mezi 19. a 20. stoletím, kdy povrchová a hlubinná těžba uhlí u nás dosáhla svého maxima a velice tak ztížila životní podmínky tamních obyvatel. Pomocí zkoušek materiálů a jejich následných úprav dotvším pocit z nelehkého tématu. Zprostředkovávám možnost se vcítit do každodenní reality všedních dní, kdy těžba uhlí byla na prvním místě a na zdraví obyvatel se nehledělo.

V rešeršní části jsem se zaměřila především na vznik hnědého uhlí a začátek jeho těžby. Důležitou částí se pro mě staly kapitoly o zdravotních následcích a rekultivaci postižené krajiny. Díky rešeršní části jsem si rozšířila znalosti o tématu, které jsem zpracovávala již ve druhém ročníku vysoké školy, díky čemuž jsem byla schopna lépe popsat své pocity a dostatečně se do této situace vcítit.

Sbírala jsem vyřazené součásti a materiály z celého procesu těžby a zasazovala je do šperků a objektů, které jsou zpracovány moderními metodami, například laserovým gravírováním.

Nejzásadnější a nejmotivnější částí práce se stal rozhovor s pamětníkem panem Ervínem Šubertem, se kterým jsem vedla dlouhé rozpravy na probírané téma.

Následující kapitola je věnována praktické části a výrobě. Popisuje celý proces od prvních skic a návrhů přes zkoušky až po výsledný objekt nebo šperk. Popisuji zde postup při tvorbě jednotlivých částí a různé fáze práce.

Téma jsem prozkoumala ve více směrech, zmínila pozitiva i negativa a zjišťovala, jak se situace bude vyvíjet do budoucna. Během práce docházelo k utřídění myšlenek, vyřazování různých stylů zpracování a změně pracovních postupů. Výsledkem je soubor šperků a objektů, který zachycuje atmosféru severních Čech v době, kdy těžba uhlí byla na svém vrcholu. V práci bych chtěla dále pokračovat a myšlenku rozvíjet. Příloha práce obsahuje podrobnější fotodokumentaci a fotografie výsledných prací.

13 Použité zdroje a literatura

- [1] Historie těžby uhlí v severočeské pánvi sahá do 15. století | iUHLLI.cz. *iUHLLI.cz* [online]. Copyright ©2021 pHmedia Czech Republic, s.r.o. [cit. 24.10.2022]. Dostupné z: <https://iuhli.cz/historie-tezby-uhli-v-severoceske-panvi-saha-do-15-stoleti/>
- [2] BERAN, Pavel. Města s důvodem zániku: Radovesická výsypka. *Zanikleobce.cz* [online]. (C)2005-2022 [cit. 2023-04-02]. Dostupné z: http://www.zanikleobce.cz/index.php?menu=11&duv=rad_vys
- [3] KRAUS, František. Historie území Radovesické výsypky. *Arnika.org* [online]. Praha, 2006 [cit. 2023-04-02]. Dostupné z: <https://arnika.org/historie-uzemi-radovesicke-vysypky>
- [4] Mostecká pánev. *Czwiki.cz* [online]. 2018 [cit. 2023-04-02]. Dostupné z: https://czwiki.cz/Lexikon/Mosteck%C3%A1_p%C3%A1nev
- [5] ZEMAN, Drahoslav. Těžba uhlí měnila krajinu, osudy obcí i lidí. Za osmnáct let má být přežitá. *Ct24.ceskatelevize.cz* [online]. 2020 [cit. 2023-04-02]. Dostupné z: <https://ct24.ceskatelevize.cz/ekonomika/3236258-tezba-uhli-menila-krajinu-osudy-obci-i-lidi-za-osmnact-let-ma-byt-prezita>
- [6] VYSKOČILOVÁ, Barbora. *Rekonstrukce území Radovesické výsypky ze starých map* [online]. Praha, 2013 [cit. 2023-04-02]. Dostupné z: https://maps.fsv.cvut.cz/diplomky/2013_BP_Vyskocilova_Rekonstrukce_uzemi_Radovesicke_vysypky_ze_starych_map.pdf. Bakalářská práce. České Vysoké Učení Technické v Praze. Vedoucí práce Ing. Jiří Cajthaml, Ph.D.
- [7] Zaniklá obec Radovesice – Oficiální stránka obce Hrobčice. *Obec Hrobčice – Oficiální stránka obce Hrobčice* [online]. Copyright © 2022 [cit. 02.11.2022]. Dostupné z: <https://www.hrobce.cz/obec/mistni-casti-obce-hrobce/zanikla-obec-radovesice/zanikla-obec-radovesice-467cs.html>
- [8] Ibra Ibrahimovič / Příběh sedláka Rajtera. [online]. Copyright © Ibra Ibrahimovič [cit. 02.11.2022]. Dostupné z: <http://www.ibraphoto.net/galerie-sedlak-rajter.html>
- [9] KÖSSLER, Adam. *Zasypaný kostel Všech Svatých* [online]. 2017 [cit. 2023-04-02]. Dostupné z: <https://dspace.tul.cz/handle/15240/23217>. Diplomová práce.
- [10] Z lomu je třetí největší jezero v ČR | iUHLLI.cz. *iUHLLI.cz* [online]. Copyright ©2021 pHmedia Czech Republic, s.r.o. [cit. 10.11.2022]. Dostupné z: <https://iuhli.cz/z-lomu-je-treti-nejvetsi-jezero-v-cr/>

- [11] Historický lexikon obcí České republiky -1869-2011. *Www.czso.cz* [online]. 2015 [cit. 2023-04-02]. Dostupné z: <https://www.czso.cz/csu/czso/historicky-lexikon-obci-1869-az-2015>
- [12] Nemocemi z povolání trpí nejvíce horníci – Ministerstvo zdravotnictví. *Ministerstvo zdravotnictví* [online]. Dostupné z: <https://www.mzcr.cz/tiskove-centrum-mz/nemocemi-z-povolani-trpi-nejvice-hornici/>
- [13] Nemocemi z povolání trpí nejvíce horníci. *Www.mzcr.cz* [online]. 2013 [cit. 2023-04-02]. Dostupné z: <https://www.mzcr.cz/tiskove-centrum-mz/nemocemi-z-povolani-trpi-nejvice-hornici/>
- [14] V Dolech Bílina zabíjel elektrický proud | Zdař Bůh.cz. *Zdař Bůh.cz* [online]. Copyright © 2008 [cit. 04.12.2022]. Dostupné z: <https://www.zdarbuh.cz/media/v-dolech-bilina-zabijel-elektricky-proud/>
- [15] Noc kostelů-Hrobčice-Radovesice u Bíliny, kostel Všechných svatých, zaniklý kostel. *Noc kostelů* [online]. Copyright © 2022, [cit. 04.12.2022]. Dostupné z: <https://www.nockostelu.cz/kostel/9081/>
- [16] MÁLEK, Petr. Od tragické exploze na dole Nelson v Oseku uplynulo už 88 let. *Teplicky.denik.cz* [online]. Osek, 2022 [cit. 2023-04-02]. Dostupné z: https://teplicky.denik.cz/zpravy_region/exploze-dul-nelson-osek-pietni-akt-20220108.html
- [17] PEŠEK, Pavel: Severočeský region – smutný obraz devastovaného životního prostředí, in: TERČ (Teorie, Empirie, Region, Člověk). Sociálně ekonomický ústav v Ústí nad Labem 1992, s. 71.
- [18] SÚA, A ÚV KSČ, fond 02/1. a. j. 164, sv. 169, bod 5. Zpráva o zhodnocení příčin a důsledků mimořádné situace v ovzduší v Severočeské hnědouhelné pánvi. Mimořádné jednání předsednictva ÚV KSČ, dne 16. 3. 1981.
- [19] ŠTÝS, S. 2013. Proměny Mostecka. Most: Statutární město Most. ISBN:9788026054115 a 8026054113
- [20] MACH K DVOŘÁK Z BORŠIOVÁ J VANÍKOVÁ A VANÍK J Bílinská přírodovědná společnost. *Radovesická Výsypka*. Bílina: Bílinská přírodovědná společnost z.s; 2022. ISBN:9788090573956 a 8090573959
- [21] WIEDEMANN, Andreas a Petr DVOŘÁČEK. "Pojd' s námi budovat pohraničí!": Osídlování a proměna obyvatelstva bývalých Sudet 1945–1952. *Prostor*, 2016. ISBN 978-80-7260-337-4.

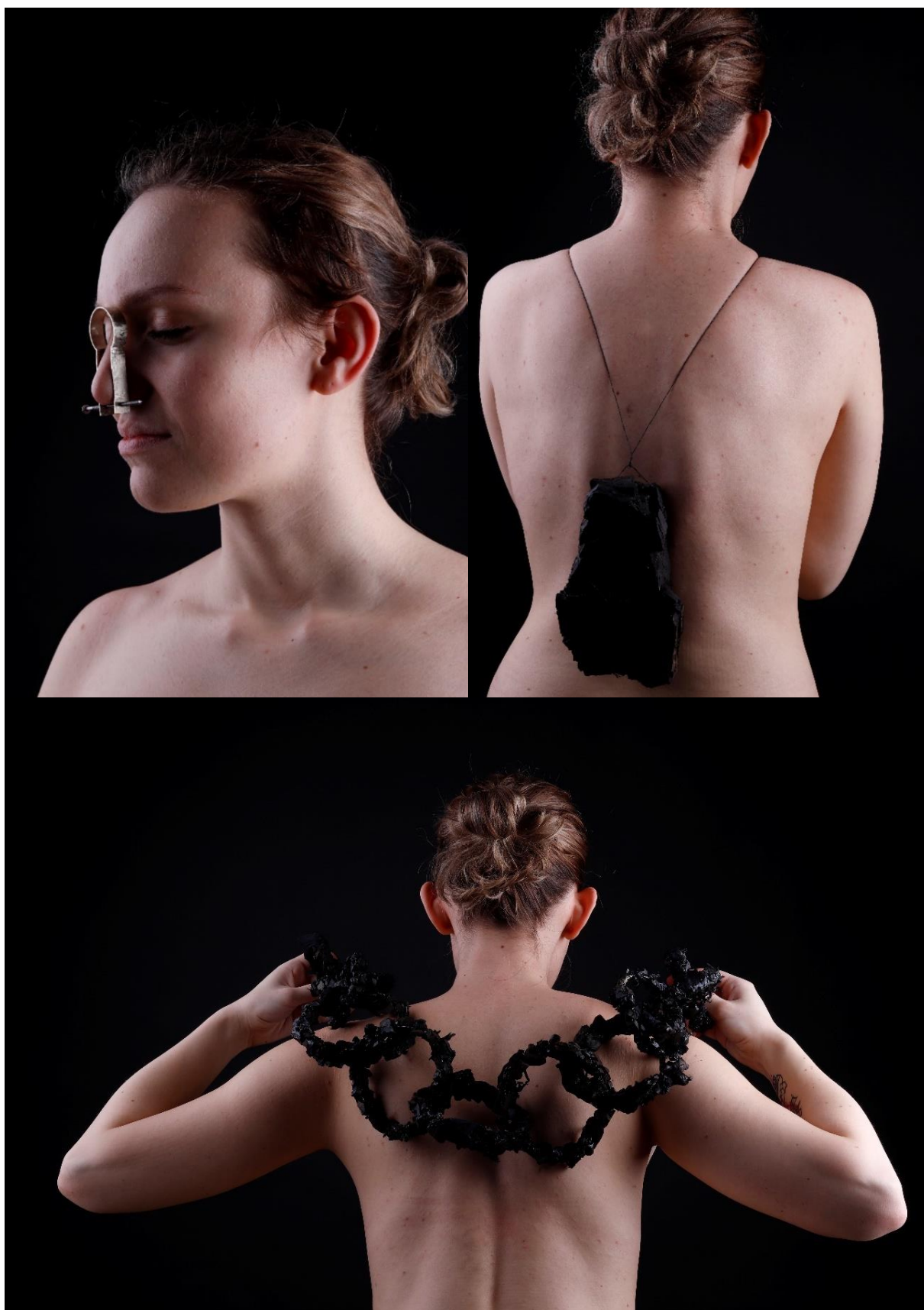
[22] iDNES.cz, ČTK. *V Německu vyklízejí ves kvůli těžbě. Proti aktivistům stojí stovky policistů* [online]. In: 2023, 11. ledna 2023 [cit. 2023-04-14]. Dostupné z: https://www.idnes.cz/zpravy/zahranicni/nemecka-policie-osada-lutzerath-aktiviste-tezba-uhli.A230111_090331_zahranicni_misl

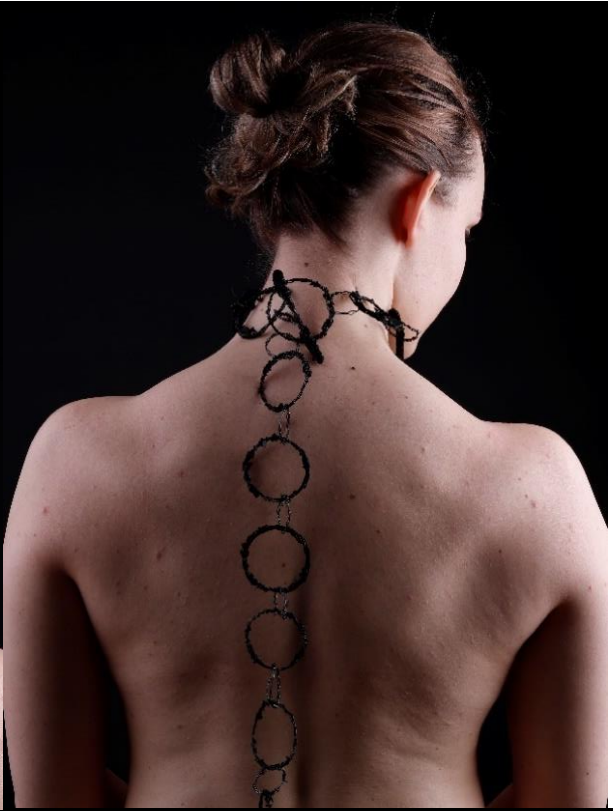
14 Seznam příloh

Příloha 1 – Fotodokumentace souboru šperků a objektů inspirovaných těžbou v Severních Čechách

Příloha 2 – přepis rozhovoru s pamětníkem

Příloha 1- Fotodokumentace souboru šperků a objektů inspirovaných těžbou v severních Čechách

Příloha 2- přepis rozhovoru s pamětníkem

Tazatel: Eliška Zieglerová

Jméno respondenta: Ervín Šubert

Věk: 93 let

Vyučení: Provozní zámečnick

T: Narodil jste se v době, kdy se povrchová těžba uhlí pomalu rozrůstala a nabírala větších a větších měřítek. Zároveň se v této oblasti těžilo jak hlubině, tak povrchově. Jste sám nějak spojen s těžbou?

R: Jo, pamatuju to, já se narodil v roce 1930. V roce 1935 až 1945 tu jezdil každý den vagon za vagonem. Ve Světci tady byly dva doly. Jmenovaly se Lotta Marie a Florentýna a tu potom přejmenovali na Patrii a tu potom na Jiráska, důl Alois Jirásek, tam dělal potom tvůj děda na Jirásku. Já jsem se na Patrii učil. Tam jsem se vlastně vyučil.

T: Čím jste se tedy vyučil?

R: Já jsem se vyučil provozním zámečnickem, na dole Emeran. To byl učební provoz na dole Svatý Emeran. Fáral jsem jako zámečnick. Provozní zámečnick není jako stavební zámečnick, ten musí ovládat veškerý řemesla. Byla tam klempírna, kovařina, práce na strojích, sváření. Musel jsem ovládat veškerý provoz tam. Neexistovalo nic, co bych nemohl umět, zavřít nějaký ventil nebo tak, to jsem všechno musel umět. Vědět, kde šla pára, nebo kde šla voda.

T: Pamatujete si obec Radovesice, Chotovenku, nebo Hetov? Znal jste jejich tehdejší obyvatele osobně?

R: To si pamatuju moc dobře. Znal jsem tam všechny myslivce. Tamní myslivecký hospodář, to byl Karel Kohout. Oni tam tehdy byly dva v Radovesicích. Druhý byl Ladislav Jandečka. S těma jsem ještě střílel se všema.

T: Bydlí tady v Hostomicích teď někdo z Radovesic?

R: Bydlí tady v Kostomlatech (severně od Radovesic), bydlí Marie Veselá. To je taková moje opatrovnice.

T: Pamatujete si radovesický kostel?

R: Zním ho. Pamatuju si ten kostel a na chatě mám tři schody z toho kostela, velký kamenný schody. Když se zavážely Radovesice, tak jsem tam byl autem. Naložili jsme tam tři schody a ty mám do teď na chatě zabudovaný, naproti Marii Veselý.

T: Jak to tam vypadalo, když se zasypával? Vedl proti tomu někdo nějaké protesty, nebo to obyvatelé přijmuli tak, že to prostě musí udělat?

R: No, tak to bylo nařízení vlády. To tenkrát byly komunisti, Eliško. Černík, myslím že se jmenoval, ten, kterej to nařídil. Ten, co tady bydlel nad hřištěm, Venda Pokorný to byl ministr paliv a energetiky, Václav Pokorný. Byla tady komunistická doba, takže to šlo všechno příkazem, to nešlo okecat ani zpochybnit. To nebylo, že by někdo stávkoval, to prostě nešlo. Hned by ho zavřeli. Proti komunistům se nekecá.

T: Co pro obyvatele v okolí v 50. letech znamenalo být horníkem? Bylo to dobré postavení? Jaké konkrétní výhody to mělo?

R: Tak asi největší výhoda byla, že byly dobře placený. Tenkrát horníci nosili z práce i dvacet pět tisíc, to já se nemohl ani dopočítat. Měli rekreace různý, prostě měly výhody. Dostávaly třináctej plat, to tady tu dobu ještě nebylo. Dostávali dvacet metrů krychlových uhlí a jeden metr k dřeva k tomu. Oproti sklářům tady určitě lepší. Byly tu i zahraniční rekreace. Ženský dostávaly na MDŽ karafiáty a děti takový balíčky.

T: Hornictví s sebou neslo i výstavbu nového sídliště pro dělníky a přesunutí obyvatele, vnímal jste nějak toto přesouvání a příval nových obyvatel v okolí? Neuvažoval jste, že byste se tam sám přestěhoval?

R: První se stavělo v Bílině na Chlumu. Co zbouraly Radovesice, tak stěhovaly ty lidi z Radovesic z Chotovenky a Liskovic na Chlum. Postavili to pro tyhle lidi. To samé bylo, když tu bourali Kolonii, tak se zase lidi dávaly do Teplic a do Bíliny, potom i do Duchcova.

T: Chtěli tam mladí, nebo i staří? Byl v tom rozdíl? Co se dělo s hospodářskými zvířaty?

R: To se všechno zlikvidovalo, nebo předalo. Zvířata většinu daly do JZD. Co měli takzvaní ceckaři, jako bylo povoznictvů, nebo kravky, to šlo do JZD a stěhovali se do toho sídliště. Někteří se naopak stěhovali zase na vesnici, jako ta Maruška zrovna, ta šla do Duchcova, protože Chotovenka už byla zahrabaná. Všechno se to muselo opustit, kdo měl příbuzný, tak šel většinou k nim. Šachta ty domy vykoupila, aby mohli jít do bytu, nebo si postavit nový. V Chotověnce byla cena odkupu domu bez vody asi čtyřicet tisíc a dostali jste byt na Chlumu. Prodávaly se baráky ale i za pět tisíc. Nebylo to moc peněz.

T: Co se tady tou dobou nejvíce změnilo?

R: Změnila se tu celá oblast. Včetně počasí. Radovesická výsypka tam co je teď, bývalo údolí. Byla to díra a teď je tam kopec. Proudil tamtudy dřív vzduch a teď vlastně je změna proudění vzduchu. Vedly tam dřív i cesty a silnice na Bílinu.

T: Jak zdejší krajinu a život změnila Radovesická výsypka a přestavby vesnic?

R: Hluk jsme tady po tom ani moc nevnímaly, ale tu prašnost ano. Byly tady strašný mlhy. Když tu všude byly doly, tak tu byly strašný mlhy. Všechno bylo smradlavý. Bylo to tu prosícený sírou. Elektrárna nebyla ještě odsířená tou dobou. Byly to i výpary síry ze šachty. Projedovalo se to tady hlavně silnou mlhou, kdy nebylo vidět na krok.

T: Upozorňovali vás na to, co se tu děje a na zhoršenou kvalitu ovzduší, že není dobré větrat?

R: To už bylo automatický. Dostávali jsme tehdy dva tisíce drážhubný, jako náhradu za ovzduší. Každý měsíc jsme to dostávali ze šachty, ale jen ty rodiny, co tam makaly, ostatní nic nedostávaly. To jsme věděli všichni, že je to nezdravý. Nešlo ani větrat. Strašně to smrdělo. Jednou jsme byly na besídce v Louce u Litvínova a já měl půjčený auto, ze strachu jsem šel před tím autem a manželka řídila, protože nebylo vidět na krok. Teď už to není takový, doly už tu tak blízko nejsou.

T: Byly zde nějaké snahy o protesty? Doly by se mohly zasypat a udělalo by se lépe. Šlo přeci jen o přírodní rezervaci.

R: Snaha tomu pomoci byla právě ta výsypka. Ty doly tady v blízkosti se zasypaly. To já ani nevím, nějaká rezervace. Já tam dělal hony v Radovesicích. Nad nimi byla ještě obec Hetov. Ta byla nejvyš, až nahoře u lesa.

T: Co se dělo před sametovou revolucí v severních Čechách?

R: Co se tady dělo v šedesátém osmém roce myslíš. Tady nic moc zvláštního nebylo. Pamatuju si, že tu byly na zemi takový ty kočičí hlavy, ty kostky. Jednou jsme slyšeli takový dunění a první, co řekl můj tatínek bylo, že se balíme a stěhujeme do Německa. Maminka tu měla ale svoje rodiče, tak nechtěla. Jezdily tady tanky kdysi přes Hostomice, Obsadila nás tu spojenecká vojska a my psali na ploty IVANE IDI DOMOJ a takovýhle věci. Nejvíc pak to začalo ty demonstrace v roce osmdesát devět v Bílině, Teplicích a Praze. Já a všichni myslivci jsme museli u sebe nosit povolení ve všech jazycích osvoboditelů, že u sebe můžeme držet zbraň. Měl jsem tam napsáno, že jsem držitel, kdyby nás rusáci zastavili. Začalo se tady v Teplicích stávkovat a my v Bílině chodili kolem náměstí a cinkali jsme klíčkama. Dlouho jsme tam chodili.

T: Popište nějaká pozitiva celé situace s povrchovými doly.

R: Krom těch výhod, co měli horníci asi ne, my jsme nic nedostávaly. Děti měly za pár korun tábory, školy v přírodě i lyžařský výcviky. O Vánoce i Mikuláši rozdávaly kolekce čokolád, ale jen dětem. Lidí tady potom dostávaly bonusy za přivedenou pracovní sílu, aby sem natáhly lidi.

T: Jaký máte názor na zasypání? Bylo podle Vás nezbytné tyto vesnice zlikvidovat?

R: Nešlo to tady dát nikam jinam. Udělali tady pásový dopravník až nahoru na Radovesice. Uhlí bylo potřeba stejně tak, jako je potřeba teď. Nešlo to jinak. Byly to obrovské velkozakladače. Tvůj strejda dělá teď na pasovce. Když jedeš do Bíliny, tak tam zbytek ještě stojí. Je široká asi dvacet metrů. Dříve tu stála Lotta a tam byla úplně nádherná voda. Chodili jsme se tam koupat, to byla taky zatopená šachta. Byl to zatopený

důl Lotta Marie. Potom to potřebovaly někam sypat, tak to taky zasypaly a jsou tam místo toho fotovoltaické elektrárny. Dříve úrodná půda se stala nepoužitelnou.

T: Jste si vědom nějakých zdravotních následků týkajících se těžby? Mám na mysli, zda pozorujete na sobě výskyt plicních onemocnění, astmat a potíží spojených s výskytem síry a prachu? Byla zde přeci jen zvýšená prašnost, hluchost, znečištěný vzduch, a to i ve spojitosti s tepelnou elektrárnou Ledvice

R: Byly tady určitě. Všechno to bylo z těch mlh a síry. Taky hodně prachu. Co je zajímavý, tak tady v té oblasti bylo plno bezinek, ty mizí a přestávají, všechno se to tím ničí. Zatopily tu i všechny ty špinavý tvárnice, to už se pak nehrabalo ven po schodech, by to nikdo netahal, když jsem tam na Eleonoře dělal. Je to tam strašně hluboký a já tam na dně opravoval čerpadlo.

T: Byl byste pro uzavření Severočeských dolů?

R: O tom bych já nemohl rozhodovat. Nás se přeci nikdy nikdo na nic neptal, zavřeli by to tu a hotovo. To do roku třicet pět jsou teď ty limity, tak to tvému strýci nevyjde ani na důchod. Už teď ty lidi sotva lezou. Jemu je čtyřicet šest, to tam nevydrží. Kdybych v nějaké té obci, kterou bouraly bydlet, tak by mě to určitě zajímalo. Nikomu by to nebylo vhod, aby mu bouraly střechu nad hlavou, kdyby se to dělo teď. Já měl tehdy při bourání protekci, mohl jsem si vybrat, jestli Teplice, Duchcov, nebo Bílinu. Pět set metrů od hranice vesnice je strašně málo...Majitel zdejší sklárny, nějaký pan Milík měl tehdy svůj důl, a s tím uhlím vytápěl tavící pece a dělal pak i plyn. Tím plynem tavily sklářské pece, ale to jsem ještě nebyl na světě.

T: Vyvolává toto téma ve vás pozitivní, nebo negativní emoce?

R: Mladším bych vzkázal, aby šli do nějakýho jinýho kraje. Tady je taky hezky, víš já jsem tady, Eliško, doma. Ta výsypka se pěkně teď zkulivovala. Je tam nádherně a já tam jezdím na ryby. Je to tam jak v pohádce, takovej velkej rybník u lesa.

T: Jakou první vzpomínku s tímto tématem máte spojenou?

R: První vzpomínku, no, když jsme chodili vybírat na haldu. Chodil jsem tam vybírat uhlí, protože jsem po vojně dělal ve sklárně, tak jsem na příjem uhlí neměl nárok. Musel bych si ho kupovat, a protože jsem byl čerstvě ženatý po vojně a bez peněz, tak jsem to uhlí chodil z té haldy vybírat, anebo jsem ho sbíral po kolejích. Nedaleko po kolejích byla šachta Julius Fučík. U Vás v Chotějovicích, tam co v zimě chodíte bruslit byla šachta Eleonora...

...Teď co se týká té elektrárny, tak tam teď vyváží takovej hnusnej popílek. Celá Eleonora je potopená v popílku. Je tam hromada okounů, jenže ty v noci myslím svítěj. Díky elektrárně mají Ledvice velké výhody. Všichni dostaly nová okna. Udělali jim fotbalové hřiště, dětské hřiště, autobus mají důlní zadarmo a jezdí na výlety od šachty zadarmo i do zahraničí to všechno jim platí doly. Postaví jim teď pečovatelský dům...

...Ta spodní vlaková dráha tam taky nebyla dřív, to udělali kvůli elektrárně, aby se tam rychle a bez námahy dostalo uhlí. Udělali to v roce, kdy postavily elektrárnu Ledvice...

...V Ohníči byl důl Svornost a Karola. Sever byl kraj plný příležitostí. Z Hostomic je ministr paliv a energetiky Pokorný. Školu tu založil Čestmír Císař to byl kandidát na prezidenta...

...Na šachtě vždycky někdo zahynul. Já jsem tam chodil dělat na bucharu, bezpečnostní pokyny se dodržovaly, ale pak to zavřely a udělali tam jen učební provoz. Všude byly cedule, že je únik síry a že se nemá kouřit, ale stejně si nějací frajeři občas zapálili. Kropil se tam materiál, aby to nechytlo to mi říkal tvůj děda na Nelsonu.

...Hesla jako JÁ JSEM HORNÍK, KDO JE VÍC! Vymyslel Antonín Zápotocký, prezident. Já mám heslo: „Kdo nepracuje, nejí.“

T: Děkuji za Vaše odpovědi.